

Skötselplan för Kulturreservatet Smedstorps dubbelgård

Kulturmiljöenheten 2000

Innehåll

Inledning	3
Kulturreseptatet Smedstorps dubbelgård	3
Kulturreseptatets gränser	3
Syfte	4
Beskrivning av området	5
Fornlämningsmiljön	6
Historik	8
Byns ägor	8
Byggnadsminnet Smedstorps dubbelgård	10
Övrig bebyggelse i Smedstorp	11
Naturvärden i Smedstorp	14
Museal verksamhet	14
Anordningar för besökare	15
Generella skötsel- och restaureringsförslag	16
Åkermark	16
Åkerholmar	17
Odlingsrösen	17
Ängsmark	18
Betesmark	18
Hamlade träd	19
Hägnader	19
Vägar	21
Hävd av utmarken	21
Fornlämningar	22
Natura 2000-habitat	22
Förslag till restaurering och skötsel av inägor och utmark	23
Norra gårdet (delområde 1-4)	24
Lundängen (delområde 5A-B)	29
Östra gårdet (delområde 6-13)	31
Södra gårdet (delområde 14-23)	38
Lillängen (delområde 24-29)	44
Smedstorps gård (delområde 30-32)	48
Hagalund (delområde 33-34)	51
Utmarken (delområde 35-45)	53
Sammanfattning och prioritering	58
Finansiering	60
Friluftsliv och turism	61
Övergripande mål	61
Information	61
Anläggningar	61
Restriktioner	61

Förvaltning	62
Dokumentation	62
Finansiering	62
Uppföljning av kostnader	62
Revidering av skötselplanen	62
Litteratur och andra källor	63
Administrativa uppgifter om kulturreseptet	64

Bilagor:

1. Utdrag ur ekonomiska kartan med gräns för kulturreseptet.
2. Ortofoto med delområdesgränser.
3. Utdrag ur ekonomiska kartan med förslag på stängsling.
4. Situationsplan för byggnadsminnet Smedstorp.
5. Karta över Smedstorp, år 1707. Akt nr D74-32:1, Lantmäteriet i Gävle.
6. Kartöverlägg. N. Cserhalmi, 1996.

Skötselplanen har upprättats av Annika Toll, Länsstyrelsens kulturmiljöenhet, i samråd med Hans Liman, Länsstyrelsens miljövårdsenhet.

Foto: I de fall inget annat uppges; Annika Toll.

Bild på framsidan:

Smedstorps dubbelgård. Foto A C Hultgren, 1926. Östergötlands läns museum.

Inledning

Kulturresevatet Smedstorps dubbelgård

Smedstorps gård är en s k dubbelgård, där manbyggnaden är en tvåvånings tvillingstuga som tillsammans med de flankerande raderna med ekonomibyggnader och den tvärställda ladugården bildar ett slutet rum med götisk gårdsform. Samtliga byggnader är knuttimrade och har aldrig försetts med panel eller rödfärg. Byggnaderna är huvudsakligen uppförda i slutet av 1700-talet och början av 1800-talet.

Smedstorps dubbelgård omges av ett odlingslandskap som på ett mycket tydligt sätt bevarat de rumsliga principer som rådde före laga skifte och den agrara revolutionen i Sverige. Storskifte har aldrig genomförts i byn och laga skifte fastställdes så sent som år 1944. Den då upprättade kartan över området visar stora överensstämmelser med en nära 250 år äldre upplaga. Med sin små flikiga åkrar, ängar, naturbetesmarker och landskapselement är Smedstorp ett välbevarat och illustrativt exempel på ett småskaligt jordbruk med lång agrarhistorisk kontinuitet.

Fastigheten Smedstorp har idag två ägare, Görgen Carlsson och Jan Ola Carlsson, som är sysslingar. Görgen arrenderar också jordbruksmarken på Jan Ola Carlssons del av fastigheten. Görgen är den sjätte generationen brukare på gården. Görgens del av Smedstorp omfattar totalt ca 40 ha och består av 4,5 ha åker, 14,5 ha ängs- och betesmark samt 21 ha skog. Jan-Ola Carlsson äger motsvarande ca 40 ha.

Dubbelgårdens byggnader med tomt ägs av Östergötlands läns museum. De inköptes av Östergötlands fornminnesförening, år 1954, i syfte att räddas till eftervärlden. Bebyggelsen förklarades som byggnadsminne 1964. År 1993 inköptes även torpet Hagalund av Östergötlands länsmuseum. Hagalund ligger i norra delen av Smedstorps bys ägor.

Dubbelgårdens ekonomibyggnader, samt ett av de båda bostadshusen, utgör idag museum. Delar av gården hålls öppen för besökare under sommarhalvåret och för guidningarna svarar vanligtvis familjen Carlsson. Östergötlands läns museum anordnar årligen en "Smedstorpsdag", då hantverk och jordbruksmetoder från förr visas upp. Smedstorp besöks årligen i genomsnitt av ca 5 000 personer.

Kulturresevatets gränser

Kulturresevatets gräns är densamma som fastighetsgränsen för Smedstorps by (Smedstorp 1:2, 1:3, 1:5 och 1:6). På så vis innefattas såväl inägor som utägor. Gränsen mellan inägor och utägor har i allt väsentligt bevarats genom århundradena. I stort sett har hela den nuvarande utmarken använts antingen som betesmark eller för slätter. Spåren finns kvar än idag. Dessutom finns ett mycket stort antal röjningsrösen och fossila åkerytor i utmarken. Därför är det av största vikt att hela fastigheten, som i stort sett inte ändrat sina gränser sedan 1700-talet, ingår i kulturresevatet.

Syfte

Syftet med kulturresevatet är att skydda och vårda Smedstorps inägor och utägor med dess rika kulturhistoriska och biologiska lämningar.

Målet är att återskapa det mera öppna odlingslandskap och det markbruk som karakteriserar Smedstorp i det äldre kartmaterialet. Restaurering och skötsel ska leda till en ökad areal av ängsmark och betesmark på inägorna. Åkermarkens areal ska förbli oförändrad - däremot föreslås att vallodlingen alterneras i intervaller mellan de tre större åkrarna på inägorna. På så vis efterliknas det traditionella tresädesbruket och andelen spannmålsåkrar utökas. På utmarken ska skogsbyte införas på vissa områden.

Genom stängsling med trögärdesgårdar ska den välbevarade gärdesstrukturen bli tydlig i landskapet. Det tidsskikt som primärt ska eftersträvas är 1700-talet och det tidiga 1800-talets, d v s det tidsskikt där byggnadsminnet Smedstorp hör hemma. Med hjälp av kulturhistoriskt informationsmaterial ska besökaren kunna läsa 1700-talets landskap och de förändringar som skett under 18- och 1900-talen. De spår som tidigare bosättningar lämnat efter sig ska också tydliggöras.

Floran i Smedstorps slätter- och betesmarker är mycket rik och har lång kontinuitet i hävden. De biologiska värdena ska bevaras och förstärkas genom fortsatt skötsel av dessa marker och genom att numera igenväxta betes- och slättermarker öppnas upp.

I målet ingår att Smedstorp ska vara ett levande lantbruk med, som idag, bofasta brukare på gården.

Smedstorps gård, mot norr. Foto, Östergötlands läns museum. År okänt.

Beskrivning av området

Smedstorp ligger i södra delen av Östergötland, vilket utgör en del av det sydsvenska höglandet. Byn är belägen strax väster om sjön Driern. När man närmar sig Smedstorp norrifrån ser man gården med de grå timmerhusen i en dalgång, omgiven av de öppna inägorna. Däromkring ligger den skogsklädda utmarken. I öster skymtar sjön, med Gölstugeöarna vars västra delar tillhör Smedstorp. Grusvägen ner till gården går genom åkrar och betesmarker. Vid vägen i norr ligger torpet Hagalund och ett femtiotal meter söder om Smedstorps gård ligger en vitputsad villa från sent 1940-tal. Detta hus uppfördes som en följd av laga skiftet, då den ena av de båda ägarna fick skyldighet att flytta ut. Vid Kvarnbäcken i söder finns grunderna efter en hjulkvarn.

Vy över Smedstorp, mot sydost. Foto 1946. Östergötlands läns museum.

Fornlämningsmiljön

Fornlämningsmiljön på Smedstorps ägor utgörs av två gravfält från järnålder, ett mycket stort antal röjningsrösen och fossil åkermark, en kvarnlämning samt en sentida vallanläggning på Gölstugeöarna i sjön Driern.

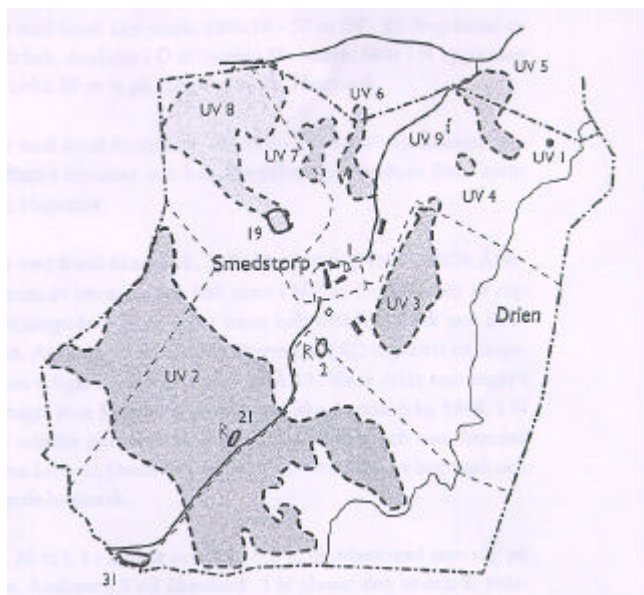
De två gravfälten ligger söder om Smedstorps gård och visar att platsen var bebodd redan under äldre järnålder. Gravfältet RAÄ 21 ligger på en moränrygg med gles barrskog och har 11 gravar registrerade i fornminnesregistret. Dessa utgörs av 3 runda stensättningar, 1 närmast oval och 7 resta stenar (varav 5 är omkullfallna). Några av de resta stenarna har placerats i mitten av stensättningarna. Gravformen talar för att gravfältet är anlagt under äldre järnålder. Ca 100 meter sydväst om gravfältet RAÄ 21 finns en tydlig terrassbildning, vilken mycket väl kan vara en boplatsterrass från tiden för gravfältet. Terrassen är ej registerrade i fornminnesregistret.

Rest sten på gravfältet RAÄ 21.

Gravfältet RAÄ 2 ligger på en moränkulle i ängsmark och består av 5 registrerade gravar - 4 runda och 1 kvadratisk stensättning. Gravtypen brukar dateras till äldre järnålder, men då några av stensättningarna är helt övertorvade kan de höra hemma i yngre järnålder. Några daterande fynd från arkeologiska undersökningar finns dock inte. Ser man till ortnamnen i närområdet så representerar de namnformer som har uppstått i huvudsak under medeltid. Flertalet är sådana med ändelser som -torp, -arp och -hult (Larsson, 1998).

På uppdrag av Länsstyrelsen genomfördes år 1998 en arkeologisk utredning på Smedstorps ägor (Larsson, 1998). Resultatet av denna blev att en stor mängd tidigare oregistrerade röjningsrösen och sju områden med fossil åkermark framkom. Den fossila åkermarken har tagits upp före eller efter den äldsta kartan från år 1707. Om den fossila åkermarken härrör från 1800-talets nyupptagna åkrar, har de lagts igen före år 1881, då häradskartan tillkom. Det är därför troligare att de till största delen brukades under medeltid.

Bilden ovan visar Smedstorps ägor med samtliga registrerade RAÄ- och UV-nummer markerade på ekonomiska kartan (1981). UV-nummer är de fornlämningar som framkom vid den arkeologiska utredningen. UV 1 är en kolbotten, UV 2-8 är områden med fossil åkermark och odlingsrösen, UV 9 är en hålväg. Bilden är hämtad ur Larsson, 1998.

På 1707 års karta över Smedstorp finns ett område i norra delen av ägorna som kallas Torstorp. Torstorp uppges vara en "lijten engparck med hassel någon biörck och ahl bewäxt". Området hävdades gemensamt med Lidhult och dög inte till något annat än bete enligt lantmätaren. Namnet Torstorp antyder att det under medeltiden kan ha funnits ytterligare en bebyggelseenhet i området, vars namn levtt kvar på just "thenne parck" som området benämns 1707. Var denna gård kan ha legat är idag okänt. Vidare nämner lantmätaren att åbon berättat om en utjord, kallad Risterstena, som skulle ha inköpts för 18 ½ öre. Denna skulle ha legat i Kvarnhagen, men inga "råå och rörer" kunde återfinnas 1707. Även detta tyder på att det funnits en numera försvunnen bebyggelse i området.

Övriga fornlämningar är enligt Riksantikvarieämbetets fornminnesregister ett område med röjningsrösen (RAÄ 19) och en grund efter en kvarnanläggning (RAÄ 31). På Gölstugeöarna finns vallar som sannolikt lagts upp i sen tid (RAÄ 48). Enligt de boende i trakten finns en tradition som berättar att vallarna är förskansningar från Dackefejdens tid. Vallarna kan dock enligt fornminnesinventeraren ha tillkommit vid någon militär manöver (RAÄ:s fornminnesinventering, 1980-81).

Historik

I slutet av medeltiden tillhörde Smedstorp Norra Vi prästgård, men övergick vid reformationen till kronan. Under 1630-talet räknades Smedstorp som ett halvt kronohemman, vilket senare fastställdes vid Karl XI:s reduktion. I början av 1700-talet friköptes gården av bonden Knut Olofsson och blev ett skattehemman. Från hans tid finns åtminstone ett hus bevarat - en visthusbod. Det var i samband med skatteläggning av gården som den äldsta kartan över Smedstorp tillkom, år 1707.

Till en början försörjde gården bara en familj. Det är på grund av källornas oklarhet svårt att avgöra när den första delningen skedde. Sigurd Erixon menar att en sämjedelning bör ha kommit till stånd på 1740-talet (Erixon, 1956-57). Uppdelningen blev dock aldrig helt och hållet genomförd. Vid vissa tillfällen samlades gården återigen under en familj, för att senare ännu en gång delas upp i två lotter. Sämjebyttena gällde enbart tomten och inägorna.

I början av 1920-talet tillträdde bröderna Ernst och Erik Karlsson var sin hälft efter sin far, som innehaft gården ensam. De båda bröderna ville fastställa skifte för fastigheten och 1937-1942 upprättades den första kartan sedan år 1707. Laga skiftet fastställde 1944 - för övrigt det sista i Östergötland. Idag brukas gården av Ernsts barnbarn.

Byns ägor

Byns ägor har, med undantag av en mindre förändring, behållit sin gränsdragning allt sedan den äldsta kartan från 1707. I öster går gränsen i sjön Driern, i söder och sydväst följer gränsen Kvarnbäcken mot Målens ägor, i norr och väster stöter marken direkt intill Lidhults ägor. I samband med laga skiftet 1944 skedde en mindre justering av Smedstorps norra gräns. Det visade sig nämligen att det område som på 1707 års karta benämns Torstorp endast till hälften kunde räknas till Smedstorp.

Smedstorps by har på ett mycket pedagogiskt sätt, bevarat de rumsliga principer som rådde före laga skifte och den agrara revolutionen i Sverige. Inägorna med dess tre gårdar och två ängsgårdar går lätt att känna igen från den äldsta kartan, likaså utmarkens utbredning.

Fortfarande bedrivs slåtter på delar av den gamla ängsmarken, medan övrig ängsmark har omvandlats till beteshagar. Endast en mycket liten del av den gamla ängsmarken har omförts till åker. De åkerytor som odlas på inägomarken idag, är desamma som odlades på 1700-talet. De har visserligen utökats och stenröjts, men är fullt igenkännbara i det historiska kartmaterialet. I åkermarken finns ett stort antal röjningsrösen och åkerholmar. De hamlade träden i ängsmarken har i många fall hamlats kontinuerligt under 1900-talet.

I utmarkens skog finns ännu spår av skogsbete, samt mängder med röjningsrösen och röjda ytor. I utmarkens södra del ligger några små 1800-talsåkrar som fortfarande brukas.

Smedstorps by, mot söder. Foto, Östergötlands länsmuseum. Okänt år.

1707 års karta visar att inägomarken var uppdelad i tre gårdar - norra, östra och södra gårdet. Detta bör betyda att gården drevs med tresädesbruk. På två ställen är särskilda ängsgårdar insprängda - Lundängen och Lillängen. Gårdarna och ängarna är avgränsade med gårdesgårdar och även tomten bildar ett inhägnat parti. Däremot finns inga stängsel inom gårdarna. Denna struktur fanns kvar ännu vid laga skiftet år 1944, enligt den då upprättade kartan.

Smedstorps gård ligger i inäodelens sydöstra del. Gårdarna och ängarna strålade samman strax nordväst om gården. Den äldre brukningsvägen/fägatan som finns idag och som leder in mot gården, fanns förmodligen också på 1700-talet.

Vägen in mot Smedstorp går idag rakt genom östra gårdet. Enligt 1707 års karta gick vägen då i gårdets östra gräns och mynnade ut i en fägata öster om gården. Av denna gamla 1700-

talsväg är inte mycket bevarat, endast sträckan närmast bebyggelsen. I övrigt finns inga säkra spår idag. Tre grindar är markerade - en där vägen går in på Smedstorps ägor i norr, en vid fägatan in mot gården och en grind finns i sydost på gränsen mellan inägomark och utmark. Vid gården fanns år 1707 en humlegård om 150 stänger, en kålgård samt några plommonträd.

Inägomarkens gräns mot utägorna har bevarats genom århundradena. På 1707 års karta uppges den södra och sydvästra delen av utmarken (Kvarnhagen) till stora delar vara ”affällt”. I övrigt växte små buskage av björk och gran med någon tallskog. Östra delen av utmarken bestod av tallbackar. Utmarken bör med andra ord ha varit betydligt mera öppen än idag. Tre ödeåkrar är markerade - två av dem ligger i närheten av gården, den tredje på utmarken.

Byggnadsminnet Smedstorps dubbelgård

Smedstorp är en dubbelgård. Som namnet visar består Smedstorp av två gårdar. Som nämnts tidigare vet vi från det historiska källmaterialet att Smedstorp i början av 1700-talet försörjde en familj - Knut Olofssons - men omkring 1740 delades gården och inägorna mellan två brukare. Istället för att uppföra en ny gård dubblerades byggnaderna på den gamla gården. Därför finns idag två boningshus, två ladugårdar och lika uppsättning bodar samt andra uthus. Gårdsformen brukar kallas dubbelgård, eller ”tveböle”, och kan betraktas som ett mellantillstånd innan gården blivit ordentligt kluven. Plan över byggnaderna presenteras i bilaga.

Gården är kringbyggd och omfattar ett tjugotal hus - de två boningshusen, två ladugårdar, visthusbodar, vedbodar, hönshus, stallänga och vagnskjul m.m. De två manbyggnaderna ligger vägg i vägg, liksom de två ladugårdarna. Övriga hus ligger på ömse sider om gårdsplanen. Gårdsplanen är avdelad genom ett staket i en mangård och en fägård - ”fine gårn” och ”ladugårdsbacken” som de kallas i Smedstorp.

Byggnaderna på Smedstorp uppfördes huvudsakligen i slutet av 1700-talet och början av 1800-talet. Den äldsta byggnaden är en visthusbod vars timmer i bottenvåningen är fällt vintern 1696-97. Dendrokronologiska dateringar har utförts på samtliga byggnader (Östergötlands länsmuseum).

Byggnadsbeståndet ger ett mycket ålderdomligt intryck, med timrade hus som saknar panel och som aldrig har rödfärgats. De är genomgående knuttimrade, endast ett stall och logarna är delvis timrade i skiftesverk. Fortfarande har flera av byggnaderna spåntak. Förr gick vägen över ladugårdsplanen och på baksidan, där vägen går idag, låg gödselstacken. Vägsträckningen ändrades på 1950-talet.

Vårdplan för byggnadsminnet Smedstorp har utarbetats av Östergötlands länsmuseum i samarbete med Länsstyrelsen.

Smedstorps dubbelgård. Foto Östergötlands läns museum.

Övrig bebyggelse i Smedstorp

Hagalund

I norra delen av Smedstorps ägor ligger torpet Hagalund. Torpet är en envånings enkelstuga, på två sidor klädd med lockpanel. Liksom gårdsbyggnaderna har stugan aldrig rödfärgats. Taket är täckt med enkupigt tegel. Stugan består av ett rum, ett mycket litet kök och en ännu mindre förstuga med en smal trappa upp till den oinredda vinden. På framsidan finns en förstukvist med bänkar. Stugan är i stort behov av upprustning. Tidigare fanns också två små uthus på torpets tomt - ett får- och höns hus, samt ett vedskjul. Grunderna till dessa syns fortfarande. Torpet fanns inte vid tiden för 1707 års karta, men är markerat på häradskartan från år 1881.

I arrendet ingick sommarbete till 2-3 får bland gårdens egna, samt tillstånd att bärga gräset på två gärdesrenar och bryta viss tjog löv till vinterfoder. Sista inneboende i Hagalund var änkan efter skräddaren Anders Johan Andersson - Anna Lovisa Andersson (död 1932). Hagalund ägs sedan 1993 av Östergötlands läns museum. Vårdplan för Hagalund har utarbetats av Östergötlands läns museum i samarbete med Länsstyrelsen.

Nattmössa

Mitt emot Hagalund, på motsatt sida om vägen, låg förr en backstuga kalla "Nattmössa". Grunden efter stugan är ännu tydlig. Stugan var en ryggåsstuga och runt stugans väggar fanns en mullbänk. Där hade bikuporna sin plats. Den siste som föddes i "Nattmössa" var Axel Emil Carlsson år 1883. Stugan fanns kvar fram till 1946. Idag återstår endast rester av murstocken och mullbänken.

Kvarnen

Redan på 1707 års karta är två skvaltkvarnar markerade vid Kvarnbäcken i söder. På denna plats byggdes år 1865 en hjulkvarn, gemensamt av Smedstorp och Målen. Kvarnbäcken kallades förr Ålebäcken, men fick nytt namn i samband med att Driern sänktes. Vattnet tog sig då nya vägar och det blev nödvändigt att gräva en ny bäckfåra för att få vatten till de kvarnar som låg vid bäcken.

Kvarnen innehöll också mjölnarbostad med kök, kammare och vind. Kvarnen stod öde några år sedan den siste mjölnaren Oscar Andersson lämnat den. Mellan 1924 och 1941 var huset uthyrt som bostad. Det förfallna kvarnhuset revs 1946 och idag återstår bara grundstenarna.

Hagalund. Foto 1999.

Kvarnen innan den revs 1946. Foto, fam. Carlsson. ÖLM.

Sandstugan

Sandstugan låg inne på åkerlyckan ca 100 meter NNV om Kvarnen (i delområde 37c). Där fanns också en ladugård. Stugan försvann omkring år 1900, medan ladugården brann omkring år 1930. Det enda som återstår är några syrenbuskar i åkerkanten.

Vita villan

I samband med laga skiftet år 1944 fick en av de båda ägarna till Smedstorp skyldighet att flytta ut från bytomten. Vem av bröderna Ernst och Erik Karlsson det skulle bli avgjordes genom lottdragning. Lantmätaren gjorde två lappar och lade en i vardera hand och sonen Tage fick välja. Till sin stora glädje fick familjen bo kvar, medan Ernst bror Erik således fick utflyttningsskyldighet.

I slutet av 1940-talet uppfördes därför ett nytt bostadshus på åkermark ca 50 meter söder om den gamla gården. Villan är uppförd i 1 1/2 plan under tegeltäckt sadeltak. Fasaderna är vitputsade. Fönstren har två luft utan spröjs och är målade i grönt. I villan bor idag Karin Carlsson, kusin till Tage Carlsson.

Vita villan. Foto, fam. Carlsson, 1950-tal. Östergötlands läns museum.

Ekonomibyggnader

År 1956 uppförde Smedstorp 1:2 en ny ladugårdsbyggnad vid vägen ca 100 meter NO om gården. Ladugården är uppförd med regelstomme i två våningar. Väggarna består av vit, slät puts samt brädpanel som rödfärgats. Taket är ett sadeltak som täckts med eternitpannor. Gödselstacken ligger idag mitt emot ladugården, väster om vägen.

Söder om ladugården uppfördes vid samma tid ett garage i en våning. Garaget är uppfört med regelstomme och väggarna består av rödfärgad brädpanel. Sadeltaket är täckt med eternitpannor. Vid garaget har en handikappanpassad toalett uppförts för ett par år sedan. Även denna är uppförd av brädor och rödfärgad.

Smedstorp 1:3 förlade sin ladugård ca 100 meter öster om vita villan, där den ännu ligger. Ladugården uppfördes i slutet av 1940-talet eller början av 1950-talet. Ladugården har stomme av regelverk. Byggnaden har två våningar och väggarna består av vit, slät puts samt brädpanel som rödfärgats. Taket är sadeltak som täckts med eternitpannor. Vid ladugårdsplanen ligger också ett garage och ett vedskjul från ungefär samma tid. Båda är uppförda med regelstomme och med väggar som består av rödfärgad brädpanel. Garagets tak är ett sadeltak täckt med eternitpannor och vedskjulet har pulpettak täckt med plåt.

Naturvärden i Smedstorp

Hela Smedstorp är av utomordentligt stort värde inte bara för sin kulturmiljö, utan också för dess naturmiljö. Floran i de naturliga fodermarkerna är mycket rik och har lång kontinuitet i hävden. Ingen negativ påverkan av kvävegödsling kan spåras. De naturliga fodermarkerna består av tre mindre hackslåtterängar, en blandlövhage och en öppen hagmark.

Floran i de tre ängsyrtorna är karaktäristisk med en lång rad slåtter- och betesgynnade växter som t ex svinrot, ängsskallra, ormrot, gökblomster, vanligt låsbräken, darrgräs, ängsviol, solvända och backklöver. Floran i blandlövhagen (Lundängen) är mångformig med en del slåtter- och betesgynnade växter, till exempel smörboll, krissla, kärrfibbla och brudborste. (Ängs- och hagmarksinventeringen, Länsstyrelsen)

Några skogsområden vid Smedstorp hyser höga naturvärden. Enligt en naturinventering av skogsmarken finns två områden klassade som områden med mycket högt naturvärde i ett kommunalt perspektiv (klass II). Det är dels ett långsträckt lövskogsområde längs med Kvarnbäcken, dels ett område med barrdominerad skog på en f d mosse på inägomarken. Vidare finns några skogsområden som anses värdefulla för Smedstorp, framför allt sådana med skogsbeteskaraktär. (Tingvall, 1997)

Museal verksamhet

Smedstorp hålls öppet för allmänheten från maj till september. I allmänhet är det Ninnie Carlsson som tar hand om besökarna och visar gården. Det ena av de båda bostadshusen är museum, med diverse äldre möbler från gården. Det förekommer också bokade visningar för bussturister.

Östergötlands läns museum anordnar varje år en Smedstorpsdag där hantverk och äldre jordbrukstekniker visas upp. Arrangemanget görs i samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan och familjen Carlsson. Dagen brukar vara välbesökt med 5-600 besökare.

Anordningar för besökare

Intill vägen, utanför Smedstorps dubbelgård, finns en informationsskylt i A1 format producerad av Östgötastiftelsen. Vid kvarnen i söder finns också en informationsskylt (A2) som har framtagits av Ydre kommun.

En allmän handikappanpassad toalett har uppförts vid garaget på Smestorp 1:2. För denna ansvarar Ydre kommun.

Östgötaleden kommer in i norr och mynnar ut vid Smedstorp. Leden är skyltad och går i en f d gårdesväg.

Anvisade parkeringsplatser saknas i kulturresevatet. Besökare ställer som regel sina bilar i anslutning till gården.

Generella skötsel- och restaureringsförslag

Åkermark

Åkermarken ska brukas som öppen åker. Åkrarnas nuvarande utseende med åkerholmar, stenrösen och åkergipar ska bibehållas. Tidigare hamlade träd på åkerholmar ska hamlas fortsättningsvis. Åkrarna ska odlas med spannmål - växelvis med vall. Den för djurhållningen så viktiga vallodlingen ska alterneras i intervaller mellan de olika åkrarna så att principen med 1700- och 1800-talets tresädessystem efterliknas. Den normala växtföljden i ett tresädesbruk var att åkern i ett gärde odlades med korn, åkern i andra gårdet med råg och det tredje låg i träda. Vete odlades endast i mindre omfattning. Av praktiska skäl är det kanske inte möjligt att alternera vall/spannmål varje år.

När det gäller spannmål är traditionella grödor att föredra. Åkerogräs ska sås in i grödorna. En lämplig åker eller del av åker väljs för detta ändamål. Många åkerogräs är starkt hotade idag då utsädesrensning och bekämpningsmedel trängt tillbaka dem. De ger också en pedagogisk bild av hur äldre tiders åkrar kunde se ut. Exempel på lämpligt ogräs är klätt, blåklint, riddarsporre, sminkrot och vallmo (Lindkvist, 1989).

Under 1940-talet skedde en omfattande stenröjning i hela Ydrebygden. Stora stenar ligger nu som stenvägar och stentippar i åkerkanten. Dessa stenvägar ska ligga kvar som illustration till den förändring stenröjningen innebar.

Åkerholme i delområde Östra gårdet 6.

Åkerholmar

Åkerholmarnas ursprungliga form ska bibehållas. De ska vara öppna och solbelysta med endast ett fåtal träd och buskar. Äldre lövträd, hamlade träd och bärande träd och buskar ska bevaras (i rimlig mängd). Ofta finns odlingsrösen på eller i kanterna av åkerholmen. Dessa ska bevaras och tydliggöras.

Åkerholmarna användes förr i tiden för slåtter eller, under de år gärdet låg i träda, som bete. Den naturliga skötseln blir därför årlig röjning, samt slåtter eller bete.

Odlingsrösen

Odlingsrösen är viktiga kulturbärare och ger en uppfattning om odlingslandskapets utveckling från järnålder, medeltid och fram till idag. De bidrar till variationen i landskapet och är dessutom livsmiljöer för många arter av bl a reptiler och insekter. På Smedstorps ägor finns en mycket stor mängd odlingsrösen, både på inägomarken och i utmarken.

Odlingsrösen ska bevaras och tydliggöras. De ska vara solbelysta och öppna. Igenvuxna odlingsrösen ska röjas från träd, buskar och sly så att de framträder tydligt. Äldre lövträd och hamlade träd sparas dock, liksom enstaka bärande buskar. På ett flertal odlingsrösen har skrot, kasserat stängselmaterial, grindar och annat skräp deponerats. Vid röjningen får man diskutera vad som kan vara av kulturhistoriskt intresse och låta detta ligga kvar på rösena. Den årliga skötseln ska bestå i röjning och slåtter eller bete kring rösena.

Odlingsröse vid åker i delområde Södra gärdet 19.

De odlingsrösen som ligger i utmarken och på mark som inte längre odlas är att betrakta som fornlämning och får inte täckas med ny röjningssten. På de rösen som ligger i dagens åkermark får sten av ”mansbörde storlek” (d v s sten som kan bäras av människa) läggas. Större och mindre stenar ska ligga kvar i åkern.

Ängsmark

På Smedstorp finns flera mindre ängsytor som fortfarande hävdas genom slåtter. Även på vägrenarna inom kulturresevatet har slåtter skett kontinuerligt under 1900-talet. Dock har merparten av de vidsträckta ängsmarkerna omvandlats till naturbetesmarker.

De igenväxta delarna av ängsmarken ska röjas under sommaren, då skott och blad innehåller mest näring, vilket utarmar rotsystemet. Träd som skjuter stubbskott, t ex asp, al och björk, ringbarkas och får stå ca tre år innan de fälls. Enstaka träd eller grupper av träd och buskar ska sparas i ängen.

Generellt för alla slåttermarker gäller att fagning ska ske i slutet av april eller i början av maj, ungefär då vitsippan blommar. Då räfsas kvistar och grenar bort från ängen. Slåttern ska påbörjas tidigast i mitten av juli. Vid slåttern är det mycket viktigt att skärande redskap, som lie eller slåtterbalk, används. Det slagna gräset ska tas bort från ängen efter att ha torkat 2-3 dagar. Det är viktigt att torka gräset på ängen för att frön och dylikt ska ramla ner på marken. Slåtterytorna bör därefter efterbetas 2-4 veckor. Bete ska däremot inte ske när/om ängen är så fuktig att djurens tramp kan skada marken. Slåtter ska också ske på vägrenar och åkerholmar.

På några ställen i den gamla ängsmarken i Smedstorp finns gamla, fristående och storkroniga lövträd, s k solitärträd. Dessa ska sparas och stå fritt och solöppet.

Betesmark

På Smedstorp har de stora slåttermarkerna till stora delar omvandlats till betesmarker under 1900-talet. Längre tillbaka i tiden betade boskapen mestadels i skogen på utmarken. En av skötselplanens målsättningar är att åter införa skogsbete på delar av utmarken.

För bete i de gamla slåttermarkerna gäller att bete huvudsakligen bör ske med nötkreatur eller får. Betestiden ska som minst omfatta tiden från början av maj till slutet av oktober. Det är mycket viktigt att följa upp betestrycket i betesmarkerna. I princip ska alla växter i grässvålen vara påverkade av betet. På höstkanten bör inga högre torra grästuvor finnas kvar. Stödutfodring får ej ske annat än undantagsfall och då på, av förvaltaren, särskilt anvisade platser.

Vid frihuggning av träd i betesmarken ska de trädararter som anges i det äldre kartmaterialet prioriteras.

Vid val av betesdjur bör man i första hand välja gamla lantraser. Det är naturligtvis av stort värde om djurbeståndet ökar på gården, t ex med nordsvensk häst.

Del av ängsmark i delområde södra gårdet 17.

Hamlade träd

Hamling av träd var vanligt förr och har skett kontinuerligt på Smedstorp. Det är framför allt ask som hamlats. Lövfodret var ett viktigt tillskott för boskapen. Hamlingen ska fortsätta enligt den tradition som finns på Smedstorp. Dessutom ska antalet hamlade träd ökas, dels genom återhamling av tidigare hamlade träd, dels genom nyhamling av yngre träd.

I inledningskedet ska en plan göras upp för arbetet, så att inte alla träd hamlas samtidigt. Hamling ska ske med tre till sju års mellanrum. Vanligtvis sker hamlingen mellan ängsslåtter och skörd, d v s i augusti - september. Skott som skjuter från basen eller stammen ska tas bort. De konkurrerar på sikt med huvudstammen. Uppskjutande rot- och stubbskott runt det hamlade trädet ska röjas årligen. Nyhamling bör ske på samma höjd som de äldre träden.

De hamlade träden står till övervägande delen på icke produktiv mark; längs vägkanter, på gränser mellan gården och på åkerholmar. Denna tradition, som har sitt ursprung i en noggrann planering av markens resurser, ska följas vid nyhamling av yngre träd.

Hägnader

De hägnader som använts i området är till övervägande del trögärdesgårdar. Endast några kortare sträckor utgörs av stenmur. De trögärdesgårdar som finns i området idag är alla uppsatta i modern tid. De har en rent praktisk funktion och i de flesta fall följer de inte de äldre kartornas stängsling.

För att återskapa den historiska gärdesstrukturen ska gårdarna inhägnas i sin helhet. Den placering av gärdesgårdar som framgår av 1707 års karta, fanns i allt väsentligt kvar då laga skifteskartan upprättades i slutet av 1930-talet. Hägnadslägena framgår av karta i bilaga. Arbetet med stängsel ska börja närmast gården och efter hand fortsätta mot utmarken.

Innan arbetet med trögärdesgårdarna startar bör man noga studera det bildmaterial som finns på Östergötlands länsmuseum, för att få en uppfattning om gärdesgårdens lokala karaktär. Sättet att uppföra en gärdesgård har varierat geografiskt, men också inom en gårds ägor beroende på var gärdesgården skulle uppföras.

I de fall stängsel är nödvändiga inom gårdarna bör ett mindre iögonfallande stängsel användas, som t ex eltråd eller fårstängsel. Befintliga tryckimpregnerade stolpar ska bytas ut.

Hamlade träd i delområde 25.

Vägar

Vägarna ska behålla sin karaktär, storlek, sträckning och traditionella beläggning. Vägrenarna ska hållas öppna genom slätter. I äldre tider utnyttjades även dessa för höproduktion.

Vägrenarna på Smedstorp slås kontinuerligt och har därför lyckats behålla sin artrikedom med t ex vårbrodd, tjärblomster, smörblomma, majsmörblomma, gul fetknopp, smultron, gullviva och svinrot. Hävden har gynnat konkurrenssvaga växter som idag är mycket känsliga. Därför, och för den kulturhistoriska upplevelsen, är det viktigt att slätter bedrivs även på vägrenarna. De hamlade träd som står längs vägen ska bevaras och hamlas fortsättningsvis.

Vägen in mot Smedstorp. Foto A C Hultgren, 1926. ÖLM

Hävd av utmarken

Det är av stor betydelse för förståelsen av den äldre jordbruksdriften i Smedstorp, och dess effekter på landskapet, att det traditionella skogsbetet återställs åtminstone på begränsade ytor inom utmarken. Svedjor kan med fördel tas upp i de södra delarna av området.

Utmarken ska dels utgöras av skogsbete i gles, luckig skogsmark, dels av ett natur- och kulturvårdsanpassat skogsbruk. Skogsbruket ska ske i samråd med Länsstyrelsen. Uppläggning av virke och ris ska ske på anvisad plats. Körning ska ske på frusen mark och på ett sätt så att odlingsrösen och röjda ytor inte skadas. Virke till reparationer, gärdesgårdar e d kan med fördel hämtas på utmarken. Gallring ska utföras så att den mängd av odlingsrösen och röjda ytor, som finns på utmarken, tydliggörs.

På utmarken finns flera små åkerytor som tagits upp före häradskartan 1881. Dessa ska brukas och stängslas med trögärdesgårdar.

Fornlämningar

Fornlämningar är skyddade enligt kulturminneslagen (SFS 1988:950). En fast fornlämning får inte rubbas, tas bort, grävas ut, täckas över, ändras eller skadas av bebyggelse, plantering eller på annat sätt.

För skötseln gäller att fornlämningarna ska bevaras och skyddas från åverkan vid t ex markbearbetning av olika slag. De ska röjas fria från träd och buskar, då trädens rötter kan skada fornlämningens konstruktion eller åstadkomma stora skador vid stormfällning. Den årliga skötseln ska utgöras av röjning vid behov, samt bete eller slåtter.

Natura 2000-habitat

Ett antal av skötselplanens områden är utpekade som Natura 2000-habitat. Dessa har Sveriges regering föreslagit som skyddade områden, men är ännu (januari år 2000) inte godkända av Eu-kommissionen. Skötseln av dessa områden måste ske på ett sådant sätt att de uppfyller EU:s krav på status enligt de berörda habitaterna. Länsstyrelsens uppfattning är att om områdena sköts enligt skötselplanen så uppfylls EU:s krav på Sverige.

Följande habitat förekommer:

- 6270 Artrika torra-friska låglandsgräsmarker av fennoskandisk typ (SF)
- 6510 Slåtterängar i låglandet
- 9070 Trädklädda betesmarker av fennoskandisk typ (SF)

Förslag till skötsel och restaurering av inägor och utmark

Indelningen av de olika skötselområdena följer huvudsakligen den traditionella gårdesindelningen. Denna har sitt ursprung i 1707 års karta, men finns i allt väsentligt kvar vid tiden för laga skifteskartan som upprättades under åren 1937-42. Smedstorps ägor har följaktligen delats upp i; Norra gårdet, Östra gårdet, Södra gårdet, Lundängen, Lillängen, Smedstorps gård, Hagalund och Utmarken.

Under dessa benämningar presenteras de mindre delområdena med löpnummer - från Norra gårdet 1 till Utmarken 44. De olika gårderna beskrivs översiktligt i en inledning, där det också finns en historisk beskrivning. Därefter följer beskrivningar över de mindre områdena med målsättning och förslag på restaurerings- och skötselåtgärder. Gränserna för de olika delområdena presenteras i bifogad karta.

De kartor som hänvisas till är den äldsta kartan över området från år 1707, häradskartan för Ydre härad från år 1881 och laga skifteskartan som upprättades under åren 1937-42 (skiftet fastställdes dock först 1944).

Restaureringen av området, liksom den kontinuerliga skötseln, kommer att medföra stora arbetsinsatser och i vissa fall också stora kostnader. Skötselplanen ska kompletteras med årliga arbetsplaner, vilka upprättas mellan brukare eller annan entreprenör och Länsstyrelsen.

Under arbetets gång kommer praktiska frågeställningar att uppstå vad gäller tolkningar och brukningsmetoder. Därför ska ett skötselråd upprättas där sådana praktiska ställningstagande kan ske efter hand som skötseln fortskrider. I skötselrådet ska finnas representanter från Östergötlands läns museum, Länsstyrelsens kulturmiljöenhet respektive miljövårdsenhet, samt av Länsstyrelsen utsedd förvaltare. Det är också av stor vikt att arbetet dokumenteras och utvärderas. Detta ansvar ska ligga på förvaltaren.

Hägnader

Enligt det historiska kartmaterialet över Smedstorp har de olika gårderna och ängsgårderna varit hägnade med trögärdesgårdar. Däremot finns inga hägnader inom de olika gårderna. Den gällande principen var att utestänga de betande djuren från dessa gårderna. Boskapen gick istället fritt på skogsbete. Förmodligen har boskapen också fått beta det gårde som låg i träda. Ännu vid tiden för laga skiftet fanns denna struktur kvar. Det är bara i Lundängen som stängel inom ängsgårdet upprättats.

Det är av största pedagogiska värde att åter igen låta hägna gårderna med trögärdesgårdar. På så vis tydliggörs det ålderdomliga odlingslandskap, med inägor, utägor och ängsgården, som kännetecknar ett tresädesbruk. Stängsel inom gårderna, d v s i icke historiska lägen, ska däremot inte vara dominerande ur landskapssynpunkt. Därför är eltråd att föredra i gårderna.

Stängslingen ska föregås av noggranna kart- foto- och fältstudier för att finna de historiskt riktiga gränserna och gårdesgårdens utseende (se ovan under kap. Generella skötsel- och restaureringsförslag, Hägnader). Förslag på stängsling presenteras under respektive gårde, samt på bifogad karta i bilaga.

Norra gårdet

Norra gårdet sträcker sig från bebyggelsen vid Smedstorp upp mot ägo gränsen i nordväst. Gården gränsar i öster mot Lundängen och i väster mot det som en gång var Lillängen. Norra gårdet har i senare tid benämnts Lidhultsgården.

Sydvästra delen av gården är idag åker, vilken brukas som vall. Gårdens norra del utgörs av en kraftigt igenvuxen sydvästsluttning som delvis är planterad med gran. Söder om denna vidtar ett något öppnare område, som dock är igenväxande med kraftig markvegetation och glest stående tall och björk. Längs gårdens östra kant går Östgötaleden. Leden är framröjd längs en gammal brukningsväg.

Mellan åkern och gårdens gräns i öster finns en stor mängd odlingsrösen av vilka en del är registrerade som fornlämning (RAÄ 19). Även i norra delen av gården finns rikligt med odlingsrösen (ej registrerade).

Historisk kartanalys

Stora delar av den åker som brukas idag inom norra gården var åker vid tiden för den äldsta kartan från år 1707. Någon gång före häradskartan år 1881 utökades åkermarken åt nordväst och fick det utseende den har idag. Åkrarna är numera stenröjda - den norra delen före år 1942, den södra senare. Dessa stenar ligger i stenväggarna väster och söder om åkern.

Skogsområdet i norr, som nu delvis är skogsplanterat, var bevuxet med träd år 1707. De träd som då anges är "björk, en och någon granskog". På häradskartan från 1881 finns lövträdsmarkeringar i detta område, som annars betecknas som äng. Vid tiden för laga skifteskartan år 1937-1942, var detta område skogsmark. Däremot är området i söder markerat som ängsmark.

På laga skifteskartan finns en brukningsväg markerad i östra kanten av gården. Vägen ledde från bebyggelsen i Smedstorp, upp mot Lidhults ägor i norr. Förutom en kort sträcka vid bebyggelsen i söder, är vägen numera borta.

Förslag till restaurering och skötsel i norra gården

Norra gården 1

Kvalitetsmål: Åkermarken ska odlas med spannmål, växelvis med vall. Som nämnts i de generella skötselmålen ska tresädssystemet efterliknas på så sätt att vallodlingen växlar mellan de olika gårderna. Däremellan ska spannmål odlas på åkrarna. Åkerholmar och odlingsrösen ska vara väl röjda och tydliga i terrängen.

Beskrivning: Åkern brukas idag som vall och omfattar ca 1,4 ha. Södra delen av åkern är flikig. I åkern finns två åkerholmar och flera odlingsrösen. Längs åkerkanterna ligger rikligt med odlingssten och större stenblock. Längs gårdets södra gräns växer idag flera unga askar.

Restaurering: Vallen ska plöjas upp. Buskar längs åkerkanten ska röjas bort. Åkerkanterna ska röjas så att all den odlingssten som ligger längs kanterna tydligt framträder. Längs åkers södra kant sparas ett par av de unga askarna, vilka nyhamlas. Røjningens syfte är att öppna upp så att man från gården har sikt upp över norra gårdet. Åkerholmar och odlingsrösen röjs fria från igenväxningsvegetation. Enstaka träd på odlingsrösen och åkerholmar sparas. Då dessa utgörs av ask ska de hamlas.

Skötsel mål: Åkerbruk enligt tresädesprincipen. Se under kap. Generella skötsel- och restaureringsförslag, Åkermark.

Vid ev borttagande av sten i åkern är principen att sten av ”mansbörde” storlek ska läggas på befintliga odlingsrösen i åkermarken. Större och mindre sten får ligga kvar i åkrarna.

Åkerholmar och obrukade flikar ska hållas fria från igenväxningsvegetation genom årlig eller tillfälliga hägnader för t ex fårbeta. När det gäller ren bekämpning av t ex nässlor invid den odlingssten som ligger längs åkerkanterna kan röjsnöre användas.

De nyhamlade askarna ska återhamlas ca var 3:e - 5:e år.

Norra gårdet 2

Kvalitetsmål: Betesmark med glest träd- och buskskikt i olika ålder. Odlingsrösen ska vara fria från träd och buskar och den fossila åkermarken tydliggöras.

Beskrivning: Delområdet utgör en kraftigt igenvuxen sydvästsluttning (ca 3 ha) som tidigare använts för slätter och bete. I de norra och högst belägna partierna har marken planterats med gran (ca 1,5 ha). I området växer mycket sly av främst hassel och ask. I de södra och sydvästra delarna växer tall, björk och ek. Flera vidkroniga ekar finns inne i det igenväxta området. Hasselbuskar är talrika. I hela området finns en stor mängd odlingsrösen.

Restaurering: Avverkning av träd och buskar. Täckningsgraden av träd- och buskskikt bör efter färdig røjning inte vara högre än 30 %. Övrig yta ska vara öppen med tät grässvål på marken. Vid avverkningen sparas enstaka björkar, ekar och spridda hasselbuskar. En ska förekomma och stamkvistas. I norra delen av området får gran förekomma. De träd som i det historiska kartmaterialet uppges växa här är ”björk, en och någon granskog” (år 1707).

Börja öppna området genom avverkning i de södra delarna. Fortsätt sedan successivt norrut. Upplägg av virke och ris bör om möjligt ske utanför norra gårdet. Körning får ej ske så att odlingsrösen eller fossil åkermark skadas, inte heller i område 4 (plats för äldre bruknings-väg). Körning ska ske på frusen mark. Asp ringbarkas före huggning. Marken måste betas under tiden som avverkningarna fortskrider för att förhindra sly att växa sig stark. Fårbeta passar bäst för detta ändamål.

Odlingsrösen i området ska vara fria från träd och buskar för att synliggöras. Vid röjning ska hänsyn tas till de fossila åkerytor som finns i området. Dessa ska i möjligaste mån vara fria från träd och buskar för att framgå i terrängen.

Skötsel mål: Årligt bete och röjning vid behov.

Vy mot nordväst, över norra gårdet, på 1940-talet. Foto, fam. Carlsson. ÖLM.

Norra gårdet 3

Kvalitetsmål: Betesmark med glest träd- och buskskikt i olika ålder. Odlingsrösen ska vara fria från träd och buskar och den fossila åkermarken tydliggöras. Området ingår i Natura 2000 och utgörs av habitatet 9070 – trädklädda betesmarker av fennoskandisk typ (SF).

Beskrivning: Detta område är igenväxande med kraftig markvegetation. Trädskiktet domineras av ung björk och tall. Asp förekommer, liksom hassel och en. I området finns rikligt med odlingsrösen. En mindre del av området har varit uppodlat under 1900-talet. I övrigt har marken använts för slåtter och bete. Området kallas ”Vanten”.

Enligt en tidigare florainventering har de mest ljuskrävande växterna försvunnit allt eftersom igenväxningen fortskridit. I de södra delarna av sluttningen kan man här och var hitta enstaka

exemplar av t ex brudborste. I övrigt förekommer vitsippa, gökärt, smultron och blåsuga. Floran har blivit alltmer skuggföredragande med t ex vätteros, liljekonvalj, midsommarblomster, ekorrbar, ängs- och skogskovall, ormbär, gullris, skogsbingel och lundgröe. (Lindkvist, 1989 och Willner, 1990-91).

Restaurering: Avverkning av träd och buskar. Täckningsgraden av träd- och buskskikt bör efter färdig röjning inte vara högre än 30 %. Övrig yta ska vara öppen med tät grässvål på marken. Vid avverkningen sparas enstaka björkar, ekar och spridda hasselbuskar. En ska förekomma, vilka stamkvistas. Tallen avverkas.

Odlingsrösen i området ska vara fria från träd och buskar för att synliggöras. Vid röjning ska hänsyn tas till de fossila åkerytor som finns i området. Även dessa ska framgå i terrängen. I övrigt som område 3.

Skötsel mål: Årligt bete och röjning vid behov.

Norra gårdet 4

Kvalitetsmål: Mindre gräsbevuxen brukningsväg

Beskrivning: Området utgör en numera igeväxt brukningsväg, som är beskriven i laga skifteskartan från 1937-1942. Leden är framröjd i vägens ungefärliga sträckning och har markerats med stolpar, samt en stätta. Leden kommer in på Smedstorps ägor i norra gårdets östra hörn, i en granplantering (område 2). Det är därför av stor vikt, också ur turishänseende, att detta område röjs och betas. Stigen leder ned mot bebyggelsen och den äldre vägsträckningen är tydlig i åkerns sydöstra kant.

I delområdets södra del blir vägen tydlig med renar och mittren. Denna sträcka finns markerad även på 1707 års karta. Vägen ligger där gårderna och ängsmarkerna strålar samman och användes förr som fägata in mot gården. Denna del av brukningsvägen är av stort kulturhistoriskt värde. Längs vägen finns ett flertal hamlade askar.

Restaurering: Vägen röjs fram. Lokaliseringen görs med stöd av laga skifteskartan och de spår som eventuellt framkommer i samband med röjningsarbetet. Plöjning får ej ske i vägsträckans södra del, vilken ligger i åkerns sydöstra kant. Återhamling av träd i vägens södra del.

Skötsel mål: Årlig slåtter på vägrenar i vägens södra del. De hamlade träden återhamlas var 3:e till 5:e år. Längre norrut ingår vägen i betesmark. Röjning vid behov.

Uppförande av nya hägnader

Hela gårdet har varit hägnat med trögårdesgårdar, enligt kartorna från såväl 1707 som 1942. Enligt den senare kartan har gårdet utökats med en åkeryta i Lillängen och stängslingen innefattar också denna. År 1942 är delar av gårdets västra gräns stängslat med en stenmur (som uppkommit efter stenröjningen av åkern). Det förekommer däremot inga stängsel inom gårdet.

Kvalitetsmål: Norra gårdet stängslas i sin helhet. Högsta prioritet har gårdets östra gräns mot Lundängen, södra gränsen mot Lillängen samt västra gränsen (i åkerkanten) upp till stenvuren. (Se kap. Generella skötsel- och restaureringsförslag, Hägnader, samt bilaga).

Lundängen

Lundängen ligger rakt norr om bebyggelsen i Smedstorp, som en kil mellan östra och norra gårdet. Lundängen är en gammal slätteräng som numera betas. Betesmarken är uppdelad i två fällor, en i öster och en i väster. Nedre delen av hagen är fuktig med en del björk och al. I slutningen ovanför är marken frisk. Ek och asp är de vanligaste trädslagen i hagen. Träden är till övervägande delen relativt unga. Hasselbuskar växer här och var, liksom björk och vildapel. I norr växer en- och nyponbuskar.

I norra delen av Lundängen finns rikligt med odlingsrösen, röjda ytor samt en tydlig terrassering. Dessa har troligen sitt ursprung i medeltiden, då området är markerat som ängsmark i det historiska kartmaterialet.

Historisk kartanalys

Lundängen har varit ängsmark så långt man kan följa det historiska kartmaterialet, från 1707 till laga skifteskartan 1937-1942. På 1707 års karta beskrivs en V-formig dal, som sträcker sig från norr till söder och vidare mot nordost, som en ”stenig daal”. I beskrivningen uppges denna dal giva ”höö af mager hård- och siärtingsvall”. Det triangelformade området i nordost beskrivs som en stenig backe beväxt med ”hassel, en ,biörck och säld” (säl). Hela Lundängen är inhägnad med trägårdesgård.

På häradskartan från 1881 är Lundängen markerad som äng med några lövskogsmarkeringar. Vid tiden för laga skifte år 1942 beskrivs Lundängen som ”Äng, hårdvall, bete, stembundet”. Hela Lundängen är hägnad med gårdesgård också 1942. Dessutom har en gårdesgård tillkommit i nord-sydlig riktning genom gårdet. Från denna löper en gårdesgård också österut, ungefär mitt i gårdet.

Lundängen benämns numera Storängen.

Förslag till restaurering och skötsel i Lundängen

Lundängen 5A

Kvalitetsmål: Öppen och delvis glest ek- och björkbevuxen betesmark som efterliknar den ängsmark som fanns här in på 1900-talet. Framträdanden odlingsrösen, röjda ytor och terrassering. Spridda buskar av hassel, nypon och stamkvistad en ska förekomma. På marken ska finnas en tät grässvål. Täckningsgraden av träd och buskar ska ej överstiga 20-30%. Hamlade askar ska finnas. I norra delen ska odlingsrösen och röjda ytor framträda tydligt i terrängen. Området ingår i Natura 2000 och utgörs av habitatet 9070 – trädklädda betesmarker av fennoskandisk typ (SF).

Beskrivning: Lundängen sluttar från norr mot söder. Ek är det dominerande trädslaget i Lundängen tillsammans med asp. Trädskiktet är som tätast i de mellersta och södra delarna. Mot kanterna av ängen står träden glesare och en del helt öppna partier finns. Många av träden är unga, några äldre ekar finns, bl a en vidkronig i östra delen av Lundängen. Några mycket

grova ekstubbar visar att ek funnits i ängen under en längre tid. Utöver ek och asp finns också björk, ask och vildapel spridda i ängen. Hasselbuskar står här och var.

I söder växer ett flertal tämligen unga björkar, tillsammans med ung ek. Krontaket täcker i stort sett hela marken i detta område. Längst i söder, längs gränsen mot östra gårdet, står flera hamlade askar, en del av ansevärd ålder.

Den norra högst belägna delen av Lundängen är mera öppen än den södra. Här växer rikligt med nyponbuskar, en del vildapel och enbuskar. I denna del finns en stor mängd odlingsrösen och röjda ytor, liksom en tydlig terrassering.

Floran i Lundängen är mångformig med en del slätter och betesgynnade växter. Det finns också en del skuggföredragande växter, vilket vittnar om att en viss igenväxning pågår. Floran är som helhet artrik, men saknar sällsynta och exklusiva arter. Troligen har ett flertal arter som är beroende av slätter försvunnit från ängen. Dock finns en lång rad arter som skulle gynnas av framtida hävd kvar på ängen (Lindkvist, 1989).

Restaurering: Avverka björk och gallra bland ung ek i det södra fuktiga området (angränsande mot 5B). Ett par av de mer vidkroniga ekarna sparas. Asp i området ringbarkas och tas bort. Återuppta hamling av de äldre askarna i södra delen av Lundängen. Nyhamling kan ske av lämpliga askar i området. Røj bland buskar över hela området, så att de står spridda här och var. I norra delen av Lundängen ska røjning ske så att odlingsrösen och tidigare røjda ytor tydligt framträder.

Skötsel mål: Årligt bete. Betestrycket ska vara sådant att inga högre torra grästuvor finns kvar på höstkanten. Røjning vid behov.

Lundängen 5B

Kvalitetsmål: Öppen ängsmark. Området ingår i Natura 2000 och utgörs av habitatet 6510 – slätterängar i låglandet.

Beskrivning: Området ligger i den sydvästra delen av Lundängen och utgör ett öppet fuktängsparti. Marken är stenig och enstaka mindre björk växer här och var. Här växer bl a följande växter; smörboll, krissla, älggräs, humleblomster, gökblomster och ängsbrämsa (Willner, 1990-91).

Restaurering: Slätter återupptas. Björk avverkas.

Skötsel mål: Slättermarken ska bevaras och skötas genom årlig fagning och slätter. Fagning ska ske då marken är någorlunda torr, vilket innebär något senare än på övriga slättermarker i Smedstorp. Slätterna ska ske med lie eller andra skärande redskap och först i början av augusti.

Uppförande av nya hägnader

Hela ängsgärdet Lundängen var stängslat med trägårdesgårdar åren 1707 och 1942. På den

senare kartan har en gärdesgård tillkommit i nord-sydlig riktning genom området.

Kvalitetsmål: Hela Lundängen inhägnas med trögärdesgård. I de fall stängsel krävs inom gårdet, t ex för att öka betetrycket inom mindre områden, ska elstängsel användas. (Se kap. Generella skötsel- och restaureringsförslag, Hägnader, samt bilaga).

Östra gårdet

Östra gårdet sträcker sig från bebyggelsen i söder upp mot nordost. På 1700-talets karta gränsade östra gårdet i norr mot en ängsmark kallad Torstorp. Denna äng hävdades tillsammans med Lidhult. Senare utökades åkern, in i detta område. Det som här kallas östra gårdet är därför större än det ursprungliga gårdet.

Inom det östra gårdet finns idag två åkerytor, en i nordost och en i sydväst. Numera igenlagd åkermark finns väster om vägen i norra delen av gårdet. Detta område är idag betesmark. Strax norr om den södra åkern finns en med trögärdesgård inhägnad slätteräng, kallad ”slätterkullen”. Övrig mark i gårdet är f d ängsmark som idag nyttjas som betesmark. I söder, på östra sidan om vägen, finns en ladugård uppförd år 1956 och ett garage. Mellan ladugården och den norra åkern ligger en betesmark som idag används som svinhage. Grusvägen som löper genom östra gårdet är en gammal sträcka, som finns markerad på häradskartan från år 1881.

Historisk kartanalys

Enligt 1707 års karta hade östra gårdet tre oregelbundna åkerytor. Två av åkrarna ligger inom den norra av dagens åkrar, den tredje inom den södra. Under århundradenas lopp har åkrarna, framför allt den norra, rätats ut och ökat i omfattning. Övrig mark inom området användes för slätter, omväxlande med bete under de år som gårdet låg i träda. Den nuvarande slättermarken är en kvarleva från tidigare ängsmark. I ängsmarken växte enligt kartan ”eek, någon biörck och ehn”. Östra gårdets norra gräns gick i öst-västlig riktning ungefär mitt i den nuvarande åkern.

År 1707 låg vägen in till Smedstorp i gårdets östra gräns. Detta var gårdens enda tillfartsväg. Vägen mynnade i söder ut i en fägata in mot gården, vilken går i dagens vägsträcka. Vägen var försedd med grindar i gårdets nordöstra kant och i söder, in mot fägatan (ungefär där garaget står idag). Idag finns inga säkra spår efter vägen. Nuvarande vägsträcka tillkom före häradskartan 1881.

Vid tiden för häradskartan, år 1881, har de två norra åkrarna slagits samman till en. Denna yta, liksom den södra åkern, brukades. I övrigt är gårdet markerat som ängsmark. I västra delen av gårdet finns några markeringar för lövskog.

På laga skifteskartan från år 1942 framgår att den norra åkern har utökats och nu odlas också marken väster om vägen. Även åkern i söder har utökats något åt norr. Åkerytorna har också rätats ut. Ett dike är markerat i norra delen av den södra åkern. Detta är igenlagt idag.

I åkrarna finns en stor mängd ”stenrör” utritade. Dessa är numera bortsprängda och bortgrävda. Sprängstenen är på flera ställen upplagda i åkerkanten. Åkermarken i området beskrivs 1942 som ”Åker, grusj.”, medan den övriga marken är ”Äng, hårdv., stembunden”.

Hela gårdet har varit inhägnat med gårdesgårdar fram i modern tid. Däremot har inga gårdesgårdar funnits inom gårdet i äldre tid, inte heller vid tiden för laga skifteskartan 1942.

Under 1990-talet har en trögårdsgård tillkommit runt slätterängen, liksom runt delar av svinhagen. Dessa har inga motsvarigheter i det historiska materialet, utan fyller en rent praktisk/estetisk funktion.

Förslag till restaurering och skötsel i östra gårdet

Östra gårdet 6

Kvalitetsmål: Åkermarken ska odlas med spannmål, växelvis med vall. Som nämnts i de generella skötselmålen ska tresädssystemet efterliknas på så sätt att vallodlingen växlar mellan de olika gårderna. Däremellan ska spannmål odlas på åkrarna. Åkerholmar och odlingsrösen ska vara väl röjda och tydliga i terrängen. På åkerholmar ska ask och lind hamlas.

Beskrivning: Delområdet är åkermark (ca 1,3 ha) och brukas för närvarande med spannmål. Åkern är flikig och har stora kulturhistoriska/ biologiska värden i de odlingsrösen och åkerholmar som finns på och i anslutning till åkern. I åkern finns 7 odlingsrösen och 4 åkerholmar, varav en med ett hamlat träd. Längs åkerns östra kant ligger rikligt med odlingssten och större sten, vilka härrör från 1940-talets stenröjning i området.

Restaurering: Buskar och igenväxningsvegetation längs åkerkanten och på åkerholmar ska röjas bort. Bärande träd och buskar sparas. Åkerkanterna ska röjas så att all den odlingssten som ligger längs kanterna tydligt framträder. Odlingsrösen ska röjas fria från buskar och igenväxningsvegetation. Nyhamling av ask och lind ska ske på den norra åkerholmen.

Skötselmål: Åkerbruk enligt tresädesprincipen. (Se kap. Generella skötsel- och restaureringsförslag, Åkermark).

Vid ev borttagande av sten i åkern är principen att sten av ”mansbörde” storlek ska läggas på befintliga odlingsrösen i åkermarken. Större och mindre sten får ligga kvar i åkrarna.

Åkerholmar och obrukade flikar ska hållas fria från igenväxningsvegetation genom årlig slätter eller tillfälliga hägnader för t ex färbete. När det gäller ren bekämpning av t ex nässlor invid den odlingssten som ligger längs östra åkerkanten kan röjsnöre användas.

De hamlade träden ska återhamlas var 3:e - 5:e år.

Östra gårdet 7

Kvalitetsmål: Åkermarken ska odlas med spannmål, växelvis med vall. Som nämnts i de generella skötselmålen ska tresädssystemet efterliknas på så sätt att vallodlingen växlar mellan de olika gårderna. Däremellan ska spannmål odlas på åkrarna. Åkerholmar och odlingsrösen ska vara väl röjda och tydliga i terrängen.

Beskrivning: Delområdet är idag åker (ca 0,7 ha) och brukas som vall. I åkern finns 3 odlingsrösen. Längs åkerns nordvästra kant ligger rikligt med odlingssten och större sten, vilka härrör från 1940-talets stenröjning i området. Norra delen, en åkerflik som sträcker sig runt en åkerholme, brukas inte längre.

Restaurering: Buskar och igenväxningsvegetation längs åkerkanten och på odlingsrösen ska röjas bort. Odlingsrösen ska röjas fria från buskar och igenväxningsvegetation. Åkerkanterna ska röjas så att all den odlingssten som ligger längs den nordvästra kanten tydligt framträder.

Skötsel mål: Åkerbruk enligt tresädesprincipen. (Se kap. Generella skötsel- och restaureringsförslag, Åkermark).

Vid ev borttagande av sten i åkern är principen att sten av ”mansbörde” storlek ska läggas på befintliga odlingsrösen i åkermarken. Större och mindre sten får ligga kvar i åkrarna.

Åkerholmar och obrukade flikar ska hållas fria från igenväxningsvegetation genom årlig slåtter eller tillfälliga hägnader för t ex fårbeta.

Stenröjning på 1940-talet. Foto, fam. Carlsson. ÖLM.

Östra gårdet 8

Kvalitetsmål: Åkerholme med enstaka björk, bärträd och hamlad ask. Odlingsrösen ska vara väl röjda och tydliga i terrängen.

Beskrivning: Större åkerholme med odlingsrösen. På holmen finns flera odlingsrösen, några björkar, körsbär, hagtorn och ask. Holmen är idag igenväxande och gammal halm har lagts ut på holmen.

Restaurering: Buskar och igenväxningsvegetation på åkerholmen och på odlingsrösen ska röjas bort. Odlingsrösen ska röjas fria från buskar och igenväxningsvegetation. Ung björk gallras och en ask nyhamlas. Bärande träd sparas. Bortforsling av gammal halm.

Skötsel mål: Åkerholmen ska hålls fri från igenväxningsvegetation genom årlig slåtter eller tillfälliga hägnader för t ex färbete. Återhamling av ask ska ske var 3:e - 5:e år.

Östra gårdet 9

Kvalitetsmål: Öppen ängsmark med väl röjda odlingsrösen. Området ingår i Natura 2000 och utgörs av habitatet 6510 – slåtterängar i låglandet.

Beskrivning: Öppen slåtteräng beväxt med enstaka ek, apel, körsbär, björk och en. Ängen är en kvarleva från en större ängsmark inom gårdet. I slåtterängen finns både torrare och fuktigare partier. Floran är därför varierad.

Växterna på slåtterängen är till stor del slåtter- och betesgynnade växter som är beroende av att ängen hävdas i framtiden. Över stora ytor dominerar den slåttergynnade svinroten. Bland svinroten finns starkt inslag av ängsskallra som också är kraftigt slåttergynnad. Skogsklöver, ängsskovall, och hundkex växer också i stort antal bland svinroten. Ängsskovallen tyder på att ängen bitvis är väl skuggig och hundkexen på att kvävehalten i marken är relativt hög. I slutningen mot vägen förekommer ormröt och grönvit nattviol. Vitsippa växer i ängen. Här och var finns gökblomster. I norra delen av ängen växer bl a skogsbingel och vanligt låsbräken. I ängen växer ytterligare två slåttergynnade växter; gullviva och darrgräs. Därutöver kan följande ljusälskande växter nämnas, kattfot, backtrav, solvända, slåtterfibbla, höst- och sommarfibbla, blekstarr. (Lindkvist, 1989 och Willner, 1990-91).

Slåtterängen är inhägnad med trädgårdsgård, vilken har uppförts på senare tid.

Restaurering: En lönn i sydöstra delen av ängen huggs. Buskröjning på och invid odlingsrösen. För att skapa en större öppenhet stamkvistas eken i västra delen av ängen. Gårdsgården ska på sikt flyttas då den inte har någon motsvarighet i det historiska materialet. Eftersom marken omkring slåtterängen nyttjas för bete ska ängen förslagsvis inhägnas med eltråd.

Skötsel mål: Fagning av ängen ska ske i slutet av april eller i början av maj. Slåttern påbörjas tidigast i mitten av juli. Vid slåttern är det mycket viktigt att skärande redskap, som lie eller

slåtterbalk, används. Det slagna gräset tas bort från ängen efter att ha torkat på plats i 2-3 dagar. Slåtteryorna efterbetas 2-4 veckor. Efter 1 oktober bör inget bete ske i ängen. Vidare tillkommer kontinuerlig röjning och gallring på ängsmarken.

Östra gårdet 10

Kvalitetsmål: Betesmark med glest trädskikt i olika ålder. Odlingsrösen ska vara fria från träd och buskar.

Beskrivning: Betesmark som idag nyttjas som svinhage. Enligt det äldre kartmaterialet utgör hagen f d ängsmark. Hagen är idag igenväxande med kraftig buskvegetation och mycket askuppslag. I norra delen av hagen växer apelträd och körsbärsträd. I övrigt finns en stor kastanj, björk och yngre ek. I västra kanten av hagen, mot vägen, finns en trögärdesgård. Denna har tillkommit på senare år.

Restaurering: Omfattande buskröjning. Spara några äldre och yngre ekar, liksom björk och bärande träd. Buskröjning på och invid odlingsrösen. På sikt bör man välja en annan plats för svinen. Kulturhistoriskt sett hade man grisen/grisarna nära bebyggelsen, så också på Smedstorp. Svinhusen låg i den långa med ekonomibyggnader som var placerade omedelbart norr om den kringbyggda gården (intill vägen). Svinhusen är numera rivna, men inför framtiden är målsättningen att återuppbygga dessa efter de fotografier som finns bevarade. När svinen flyttas ut ur delområde 10 krävs markrestaurering efter grisarna.

Kvalitetsmål: Årligt bete och röjning vid behov.

Svinhuset. Foto, Nordiska museet. Okänt år. ÖLM.

Östra gårdet 11

Kvalitetsmål: Betesmark med gles träd och buskskikt i olika ålder. Odlingsrösen ska vara fria från träd och buskar. Området ingår i Natura 2000 och utgörs av habitatet 6270 – artrika torra-friska låglandsgräsmarker av fennoskandisk typ (SF).

Beskrivning: Betesmark som i dess norra del utgörs av f d plöjd mark (åker på 1940-talet). Här finns ett flertal odlingsrösen. Södra delen utgörs av äldre ängsmark som aldrig varit uppodlad. Området sluttar mot sydväst. I sydvästra delen av området är trädskiktet tätt, i övrigt glesare.

Restaurering: De träd som ska eftersträvas i betesmarken är, med utgångspunkt från 1707 års karta, ”ek, någon björk och en”. Äldre lövträd av annan art sparas dock, liksom de apelträd som finns i södra delen. I sydvästra delen av området krävs en uthuggning. Här ska ask prioriteras, då det i närheten (på gränsen till Lundängen) finns flera äldre, hamlade askar. Hamlingen av de äldre träden ska återupptas och några yngre askar i området nyhamlas. Buskröjning vid och på odlingsrösen.

Skötsel mål: Årligt bete och röjning vid behov. Betetrycket ska vara sådant att inga högre torra grästuvor finns kvar på höstkanten

Östra gårdet 12

Kvalitetsmål: Ladugård med grusad ladugårdsplan, samt garage och plats för parkering och toalett för besökare.

Beskrivning: Längs vägen ligger en ladugård, vilken uppfördes 1956. Ett stycke söderut finns ett garage. Vid garaget har en handikappassad toalett uppförts för ett par år sedan. Gödselstacken ligger idag mittemot ladugården, väster om vägen. Denna är utdömd och en gödselplatta är planerad. Görgen Carlsson planerar även att bygga om ladugården. För beskrivning av byggnaderna, se ovan under kap. Övrig bebyggelse i Smedstorp.

Restaurering: Röjning av kraftig markvegetation öster om ladugården. Uppsnygning runt ladugården. Iordningsställande av parkeringsplats i anslutning till ladugårdsplanen.

Skötsel mål: Normalt förekommande vård av byggnaderna. Förändringar av byggnadens yttre får ej ske annat än i samråd med Länsstyrelsen. Vid behov röjning av markvegetation öster om ladugården.

Östra gårdet 13

Kvalitetsmål: Grusväg med väl hävdade åkerrenar.

Beskrivning: Äldre grusväg. Vägen tillkom någon gång före häradskartan 1881, men efter 1707 års karta.

Restaurering: I södra delen löper trädgårdesgårdar längs vägen (se område 9 och 10). Dessa saknar historisk relevans och ska flyttas när arbetet med stängsling av gårderna kommer igång.

Skötsel mål: Vägrenarna ska hållas öppna genom slätter/röjning. Vägarbeten som skulle förändra vägens ursprungliga karaktär, storlek och sträckning får inte ske.

Uppförande av nya hägnader

Liksom övriga gården på inägorna har östra gårdet varit inhägnat med trädgårdesgårdar. Inga hägnader har funnits inom gårdet, varken vid tiden för 1707 eller 1942 års karta. Däremot har gårdet utökats i dess norra del efter 1707 års karta och därmed skedde en förändring av stängslets placering.

I nordvästra gränsen, mot Lidhult, finns redan idag en trädgårdesgård, liksom runt slätterängen (delområde 9) och svinhagen (delområde 10). Åtminstone de två sistnämnda sattes upp för ett 10-tal år sedan och har ingen motsvarighet i det historiska materialet.

Kvalitetsmål: Östra gårdet hägnas i sin helhet med trädgårdesgårdar. I söder ska fågatan in mot gården (d v s nuvarande vägen) vara kantad av trädgårdesgårdar.

Då ganska stora förändringar skett i norra delen av gårdet ska utgångspunkten vara 1942 års karta.

De i sen tid uppsatta trädgårdesgårdarna runt slätterängen och svinhagen ska på sikt flyttas. Eftersom omgivningen runt ängen betas och hagen för närvarande används till svinhage är det av praktiska skäl nödvändigt att hålla dem stängslade. För förståelsen av landskapet kan ett modernt stängsel, som elstängsel, vara mindre störande.

I samband med stängsling av östra gränsen mot utmarken får man ta ställning till om och i så fall hur den gamla 1700-talsvägen, med grindar i norr och söder, ska framgå på ett pedagogiskt sätt i terrängen. Idag finns inga synliga spår efter dessa.

Se vidare under kap. Generella skötsel- och restaureringsförslag, Hägnader, samt bilaga.

Södra gårdet

Södra gårdet ligger, som namnet antyder, söder om Smedstorps gård. Liksom östra gårdet har även detta gårde utvidgats sedan den äldsta kartan. Därför är det som kallas södra gårdet i skötselplanarbetet något större än det ursprungliga 1700-talsgårdet. Inom gårdet ligger bostadshuset till Smedstorp 1:3. Det uppfördes i slutet av 1940-talet, som en följd av laga skiftet. Gårdens ekonomibyggnader ligger ca 100 meter åt sydost. De byggdes på 1950-talet

På en höjd i gårdets centrala del ligger ett gravfält från järnåldern (RAÄ 2) vilket utgörs av fem stensättningar. Söder om gravkullen utbreder sig en slåtteräng. Här finns stora partier med torrängsvegetation och värdefull flora. I södra delen av området ligger också två mindre åkrar, vilka fortfarande brukas. I anslutning till åkermarken finns ett flertal odlingsrösen.

I västra delen av gårdet och väster om vägen finns en åker (ca 0,9 ha) vilken idag brukas som vall. Nordöstra delen av gårdet används som fårbeta och består av öppen hagmark med enstaka träd (ca 1,6 ha). Beteshagarna sträcker sig utanför gårdet åt sydost, ned mot sjön Driern.

Området är delvis inhägnat med gårdesgård (vid vägen). Denna gårdesgård har tillkommit i sen tid och saknar motsvarighet i det historiska kartmaterialet.

Historisk kartanalys

Inom gårdet fanns år 1707 två åkerytor. Den ena av dessa ligger inom den nuvarande åkern (delområde 14-15). Den andra är numera betesmark och i norra delen av den f d åkern ligger det hus som uppfördes efter laga skiftet (delområde 18). Övrig mark inom gårdet är betecknad som "sandbacke med måås, biörk och ahl". Hela gårdet var stängslat och i sydost, där en brukningsväg idag leder ned till sjön, är en grind markerad. Detta gör det troligt att vägen, eller snarare stigen, är en gammal sträcka. Det finns inga stängsel markerade inom gårdet.

Grusvägen söderut, mot Målens ägor, är inte markerad på den äldsta kartan men däremot på häradskartan från år 1881. Eftersom Smedstorp redan år 1707 hade del i två skvaltkvarnar vid Ållebäcken i söder, bör det ha funnits en väg söderut. Det är dock inte troligt att den gick genom gårdet.

Vid tiden för häradskartan märks en utökning av södra gårdet, jämfört med 1707 års karta. På den sandiga sluttningen söder om gravfältet har några mindre åkerytor tagits upp under 1800-talet. De användes i första hand för potatisodling. På sluttningen finns åkerterrasser och odlingsrösen med knytnävsstora plockstenar (s k potatisrösen) som vittnar om de igenlagda små åkrarna. Dessa odlades ännu vid tiden för laga skifteskartan år 1942. Idag brukas endast två mindre ytor.

Förslag till restaurering och skötsel i södra gårdet

Södra gårdet 14

Kvalitetsmål: Åkermarken ska odlas med spannmål, växelvis med vall. Som nämnts i de generella skötselmålen ska tresädssystemet efterliknas på så sätt att vallodlingen växlar mellan de olika gårderna. Däremellan ska spannmål odlas på åkrarna. Åkerholmar och odlingsrösen ska vara väl röjda och tydliga i terrängen.

Beskrivning: Åkermark. Brukas idag som vall (som enligt uppgift är 40 år gammal). Längs åkerns gräns mot Lillängen ligger odlingssten samt större sten från 1940-talets stenröjning i åkern. I norra delen av åkern finns några odlingsrösen.

Restaurering: Plöj upp vallen. Buskar och igenväxningsvegetation längs åkerkanten och omkring odlingsrösen ska röjas bort. Åkerkanterna ska röjas så att all den odlingssten som ligger längs kanterna tydligt framträder.

Skötselmål: Åkerbruk enligt tresädesprincipen. Åkerholmar, åkerkanter och odlingsrösen ska hållas fria från igenväxningsvegetation.

Vid ev borttagande av sten i åkern är principen att sten av ”mansbörde” storlek ska läggas på befintliga odlingsrösen i åkermarken. Större och mindre sten får ligga kvar i åkrarna.

Se under kap. Generella skötsel- och restaureringsförslag, Åkermark.

Södra gårdet 15

Kvalitetsmål: Ängsmark med framträdande odlingsrösen

Beskrivning: Numera ingår denna del i ängsmark, men är f d åkermark och en del av den ursprungliga 1700-talsåkern. I delområdet finns flera odlingsrösen.

Restaurering: Buskröjning på och invid odlingsrösen.

Skötselmål: Fagning av ängen i slutet av april eller i början av maj. Slåttern påbörjas tidigast i mitten av juli. Vid slåttern är det mycket viktigt att skärande redskap, som lie eller slåtterbalk, används. Det slagna gräset tas bort från ängen efter att ha torkat på plats i 2-3 dagar. Slåtterytorna efterbetas 2-4 veckor. Vidare tillkommer kontinuerlig röjning och gallring på ängsmarken.

Södra gårdet 16

Kvalitetsmål: Ängsmark med hamlade askar och tydliga odlingsrösen. Området ingår i Natura 2000 och utgörs av habitatet 6510 – slätterängar i låglandet.

Beskrivning: Igenväxande f d ängsmark. Rikligt med askuppslag. I kanten ligger flera odlingsrösen. En brukningsväg kommer in från norr. Tidigare låg en foderlada längs delområdets nordöstra kant. Denna är numera riven men ska enligt uppgift ha varit uppförd under 1600-talet.

Restaurering: Buskröjning i kanter samt på och omkring odlingsrösen. Gallring av trädbestånd. Några av askarna nyhamlas. Plommonträd sparas.

Skötsel mål: Årlig slåtter och röjning vid behov. De nyhamlade träden återhamlas var 3:e - 5:e år.

Södra gårdet 17

Kvalitetsmål: Öppen ängsmark med spridda björk och en. Väl röjda gravar på gravfältet och väl röjda odlingsrösen. Kullen ska vara öppen med fri sikt. Området ingår i Natura 2000 och utgörs av habitatet 6510 – slätterängar i låglandet.

Beskrivning: Området kallas för ”gravkullen”. Västra delen av gravfältet är öppen slättermark med enstaka buskage av nypon, en och lövsly. Den östra delen är bevuxen med tallskog och bär spår efter grustäkt. Gravkullen har i långa tider utgjort ängsmark. På ett fotografi från 1946 är hela området öppet, endast några buskar växer på kullen (se bild sid. 8).

Centralt, på höjden i delområdet, ligger gravfältet RAÄ 2. Gravfältet utgörs av 5 registrerade gravar - 4 runda och 1 kvadratisk stensättning. Sydväst om gravkullen finns numera igenlagda åkerytor. Dessa ytor ingår idag i slättermarken. I anslutning till ovan nämnda åkermarker finns flera odlingsrösen med knytnävsstor plocksten.

På de öppnare delarna av gravfältet och i slättermarken väster därom finns stora partier med torrängsvegetation. Baksippa växer särskilt rikligt i slänten söder om gravfältet. På flera håll växer backklöver. Vidare finns i området sandnarv, ängshavre, rödklint, backnejlika, bockrot, solvända, femfingerört och gul fetknopp. Så gott som samtliga växter är beroende av mycket ljus (Lindkvist, 1989 samt Willner, 1990-91).

Restaurering: Avverkning av tall och andra trädslag. Spridda björkar och enar i olika ålder sparas. En ska stamkvistas. Spara en lövridå mot vita villans tomtmark. Uppväxande sly och buskar röjs. Gravarna ska vara fria från träd och buskar och tydliga i terrängen. Odlingsrösen ska röjas. Markstädning av bl a utlagd halm. Trägårdesgården flyttas till historiskt läge.

Skötsel mål: Fagning av ängen i slutet av april eller i början av maj. Slåttern påbörjas tidigast i mitten av juli. Vid slåttern är det mycket viktigt att skärande redskap, som lie eller slätterbalk,

används. Det slagna gräset tas bort från ängen efter att ha torkat på plats i 2-3 dagar. Slåtterytorna efterbetas ev. i 2-4 veckor. Vidare tillkommer kontinuerlig röjning och gallring på ängsmarken. Bekämpning av hallon och nässlor kan ske med röjsnöre.

Södra gårdet 18

Kvalitetsmål: Betesmark med framträdande odlingsrösen och hamlade askar.

Beskrivning: Öppen betesmark på tidigare åkermark. I betesmarken finns en åkerholme med röjningssten. Denna har nyttjats som skrottipp och skrot från olika tider har placerats på den obrukbara holmen. Söder om ladugården låg förr gödselstacken. Här har gammal halm tippats och det växer tätt med nässlor idag.

Restaurering: I områdets södra kant huggs tall och gran för att öka sikten. En större ek sparas, men stamkvistas, liksom en del enar som också stamkvistas. I sydvästra delen av området utökas betesmarken. Här huggs gran och tall, medan björk och en sparas. En ska stamkvistas. Åkerholmen och odlingsrösen röjs. Skrot och andra föremål med anknytning till odlingslandskapet får ligga kvar på åkerholmen (som t ex en äldre slätterbalk, kasserade gärdesgårdstörar m.m). Askarna på holmen återhamlas. Vid ett odlingsröse i nordöstra delen av betesmarken finns en lind, vilken ska nyhamlas. Markstädning av utlagd halm.

Skötsel mål: Bete. Återhamling av ask och en lind ska ske var 3:e - 5:e år. Kvävegynnade växter, som nässlor, bekämpas med röjsnöre.

Södra gårdet 19

Kvalitetsmål: Brukad åker.

Beskrivning: Mindre åker (ca 0,2 ha). Längs kanterna ligger upplagd odlingssten.

Restaurering: Eventuell röjning längs kanter för att odlingssten ska vara tydligt framträdande.

Skötsel mål: Åkermarken hålls öppen genom odling. Lämpliga grödor är potatis, spannmål eller vall. Troligen har denna åker tagits upp som potatisåker under 1800-talet. Denna åker omfattas inte av det tidigare nämnda tresädssystemet.

Södra gårdet 20

Kvalitetsmål: Brukad åker.

Beskrivning: Mindre åker (ca 0,1 ha). Längs västra kanten ligger upplagd odlingssten i en stenmur.

Restaurering: Röjning längs kanter för att stenmuren ska vara tydligt framträdande.

Skötsel mål: Åkermarken hålls öppen genom odling. Lämpliga grödor är potatis, spannmål eller vall. Troligen har denna åker tagits upp som potatisåker under 1800-talet. Denna åker omfattas inte av det tidigare nämnda tresädssystemet.

Södra gårdet 21

Kvalitetsmål: Ladugård med ladugårdsplan.

Beskrivning: Ladugården är uppförd i början av 1950-talet och tillhör Smedstorp 1:3, men arrenderas av Görgen Carlsson som äger Smedstorp 1:2. För beskrivning av byggnaden, se ovan under kap. Övrig bebyggelse i Smedstorp. Genom ladugårdsplan löper en brukningsväg mot sjön i öster. Gödselstacken har legat vid ladugårdens södra gavel.

Restaurering: Ladugården är i behov av viss upprustning. Vid renovering av panel ska, som idag, traditionell rödfärg användas. Förändringar av byggnadens yttre måste ske i samråd med Länsstyrelsen.

Skötsel mål: Normalt förekommande vård av byggnaden. Kraftig markvegetation nära byggnaden slås med röjsnöre.

Södra gårdet 22

Kvalitetsmål: Tomtmark med villa. Byggnaden ska behålla sin tidstypiska karaktär.

Beskrivning: Delområdet utgör trädgård med en villa uppförd i slutet av 1940-talet. Villan är uppförd i 11/2 plan under tegeltäckt sadeltak. Fasaderna är vitputsade. Fönstren har två luft utan spröjs och är målade i grönt. Villan och trädgården är belägen på f d åkermark.

Restaurering: Byggnaden ska behålla sin tidstypiska karaktär. Eventuella förändringar av byggnadens yttre ska ske i samråd med Länsstyrelsen. Trädgården ska bevara sin karaktär av villaträdgård.

Skötsel mål: Normalt förekommande vård av byggnad och tomt.

Södra gårdet 23

Kvalitetsmål: Mindre brukningsväg med tydliga renar och delvis kantad av hamlad ask.

Beskrivning: Mindre brukningsväg som leder från bebyggelsen förbi ladugården och vidare mot sjön. Nära bebyggelsen utgör vägen en grusväg med mittren, men övergår så småningom till att bli en gräsbeväxt väg/stig. Vid ladugårdsplan ligger ett garage och ett vedskjul. För beskrivning av byggnaderna, se ovan under kap. Övrig bebyggelse i Smedstorp. Närmast bebyggelsen finns hamlade askar i olika ålder längs vägen. Längs betesmarkens gräns mot brukningsvägen växer rikligt med sly.

Restaurering: Återhamling och eventuellt nyhamling av askar längs vägen. Røjning av igenväxningsvegetation och sly mot betesmarken i väster. Uppförande av nya hägnader. En grind placeras på gränsen mot utmarken, i enlighet med äldre kartmaterial. Grindens placering och utseende ska efterforskas i samarbete med skötselrådet. Garaget och vedskjulet är i behov av upprustning. Vid renovering av panel ska, som idag, traditionell rödfärg användas. Förändringar av byggnadens yttre måste ske i samråd med Länsstyrelsen.

Skötsel mål: Årlig slåtter av vägrenar. Återhamling av askarna ska ske var 3:e till 5:e år. Normalt förekommande vård av byggnaderna.

Uppförande av nya hägnader

Liksom övriga gården på inägorna har södra gårdet i sin helhet varit inhägnat med trädgårdesgårdar.

Kvalitetsmål: En trädgårdesgård uppförs mot Lillängens gräns i nordväst, för att tydliggöra det södra gårdets gränser. En trädgårdesgård uppförs också längs brukningsvägen i nordost.

Den i sen tid uppförda gårdesgården längs vägens östra kant ska på sikt flyttas. Hägnaden har ingen historisk relevans.

Se vidare under kap. Generella skötsel- och restaureringsförslag, Hägnader, samt bilaga.

Lillängen

Lillängen ligger väster om bebyggelsen och gränsar i norr mot norra gårdet och i söder mot utmarken.

Lillängen utgör ett fuktigt område (en fortsättning på det sankna området i Lundängen). Fuktstråket löper ut i en gammal mossmark som ligger ungefär mitt i Lillängen. Mossmarken domineras idag av glest stående äldre tall och gran, men även yngre gran förekommer vilket gör området relativt slutet. Genom mossen finns ett grävt dike, ca 0,2 meter djupt.

Runt mossmarken, på gränsen till det fuktigare området, finns en lövbård med asp och björk, samt tät sly. Detta trädskikt har uppkommit efter 1940-talet. Innan dess var marken runt mossen slätteräng.

Närmast bebyggelsen finns en med trögärdesgård inhägnad slättermark. Det är endast på denna yta som namnet Lillängen lever kvar. Här bedrivs ännu årlig slätter. I ängsmarken finns ett flertal äldre och yngre hamlade askar. Gärdesgården runt slättermarken har tillkommit i sen tid och har ingen motsvarighet i det historiska kartmaterialet.

I Lillängens östra gräns finns en gammal brukningsväg. Här strålade de olika gårderna och ängsmarkerna samman och vägen användes som fägata in mot gården. Längs vägen finns flera äldre och yngre hamlade askar.

I norra delen av Lillängen finns en åkeryta, som hänger samman med åkern i norra gårdet.

Historisk kartanalys

Det som på 1707 års karta benämns Lillängen utgjordes av ängsmark runt en ”afhuggen mosse”. I en oval runt denna låg ett ängsområde som beskrivs som ”tufwig kiärwall”, beväxt med ”någon ahl”. Utanför denna vidtog ”good hårdwall”, som i söder och nordost övergick till björk- och enbackar. Närmare bebyggelsen, i den del som idag är inhägnad med gärdesgård, låg en ödeåker. I dess sydöstra hörn fanns en ”kålåker af swartmylla”. Hela Lillängen var inhägnad med trögärdesgård. Inom ängen fanns inga stängsel.

På häradskartan är mossen fortfarande markerad som öppen mark. Området kring denna markeras som äng. Under 1900-talet har mossen vuxit igen, men på ängsmarken har slätter bedrivits långt in i århundrade (enligt laga skifteskartan från 1937-1942 kombinerat med bete). Före häradskartan från år 1881 tillkom en ny åkeryta i norra delen av Lillängen.

Förslag till restaurering och skötsel i Lillängen

Lillängen 24

Kvalitetsmål: Åker med väl röjda och tydliga odlingsrösen.

Beskrivning: Åkern är ca 0,4 ha och brukas idag som vall. Längs kanterna ligger ett flertal odlingsrösen.

Restaurering: Buskröjning längs åkerns kanter och på odlingsrösen.

Skötsel mål: Åkermarken brukas. Vallodling är lämplig i denna f d ängsmark. Åkern omfattas inte av det tidigare nämnda tresädssystemet.

Lillängen 25

Kvalitetsmål: Öppen ängsmark med hamlade askar. Området ingår i Natura 2000 och utgörs av habitatet 6510 – slåtterängar i låglandet.

Beskrivning: Östra delen av området, närmast bytomten, är idag öppen slåtteräng. Marken sluttar från gården och västerut. Närmast gården finns ett antal äldre hamlade askar. Västra delen av delområdet är ett låglänt, fuktigt område som är fortsättning på det fuktstråk som påverkar Lundängens södra delar. I denna del växer hög markvegetation, som varken betas eller slås. I det fuktiga området ligger gårdens trekammarbrunn. Här finns också flertaliga körskadur i marken. Den östra delen av slåtterängen är inhägnad med trögärdesgård, vilken har tillkommit i slutet av 1980-talet. Gärdesgården har ingen motsvarighet i det historiska materialet.

Floran i området är ganska artrik med bl a skogsfibbla. Högrötsvegetation har tidigare (1930-tal) präglat ängen (Lindkvist, 1989).

Restaurering: All buskvegetation på ängen röjs bort. Därefter återupptas slåttern. Röjning omkring de hamlade askarna i östra delen. Återhamling och nyhamling av ask. Röjning, samt viss uthuggning av träd, längs områdets norra gräns (mot åkermarken). Restaurering av körskadur i västra delen. Den nuvarande trögärdesgården flyttar till det historiska läget.

Skötsel mål: Ängsmarken bevaras och skötas genom årlig fagning och slåtter. Fagningen ska ske då marken är någorlunda torr, vilket kan innebära något senare än på övriga slåttermarker i Smedstorp. Slåttern ska ske med lie eller andra skärande redskap och tidigast i början av augusti.

Lillängen 26

Kvalitetsmål: Kålåker

Beskrivning: Tidigare odlad yta inom ängsmark.

Restaurering: Gräva upp ytan inom delområdet. Odlingen ska inhägnas med trögärdesgård.

Skötsel mål: Kålodling

Lillängen 27

Kvalitetsmål: Öppen betesmark med enstaka träd. Området ingår i Natura 2000 och utgörs av habitatet 6270 – artrika torra-friska låglandsgräsmarker av fennoskandisk typ (SF).

Beskrivning: F d ängsmark som idag är kraftigt igenvuxen, med högvuxen markvegetation. I norra delen förekommer spridda lövträd, företrädesvis björk.

Restaurering: Den kraftiga markvegetationen kan i inledningsskedet slås med röjsnöre. Därefter införs bete. Viss gallring ska ske i trädbeståndet.

Skötsel mål: Bete och vid behov röjning.

Lillängen 28

Kvalitetsmål: Betesmark med björk, en och enstaka ek.

Beskrivning: Igenväxande område med gran och björk, samt enstaka större ek. Markvegetationen är hög. I söder, nära mossen, blir marken fuktigare.

Restaurering: Granen huggs. I enlighet med det äldre kartmaterialet ska björk och en prioriteras. Enbuskar ska stamkvistas. Större ek sparas också. För att öppna upp området än mer kan ek stamkvistas. Täckningsgraden av träd- och buskskikt bör efter färdig röjning inte vara högre än 30 %. Övrig yta ska vara öppen med tät grässvål på marken. Røj längs norra kanten så att röjningssten längs den angränsande åkermarken blir fri från igenväxningsvegetation.

Skötsel mål: Bete och vid behov röjning.

Lillängen 29

Kvalitetsmål: Betesmark.

Beskrivning: Barrblandskog på fuktig mark, med en äldre glest stående trädgeneration samt yngre granar. Barrskogen omges av en lövbård på fuktigare delar. Lövbården utgörs främst av björk och al. I mossmarken finns ett grävt dike, ca 0,2 m djupt. Gallringar har gjorts i barrskogen i omgångar, dock ej några större uttag.

Floran är varierande och domineras av harsyra och ekorrbär. Dock förekommer intressanta arter som knärot och ögonpyrola. Springkorn växer i kanterna mot lövbården. Floran i lövbården är frodig med älggräs, flera starrarter, ormbär, hästhov och harsyra. (Tingvall, 1997).

Restaurering: Buskröjning i lövskogsbården runt mossen - røj på sly och glesa ut trädskiktet.

Skötselmål: Normal skoglig skötsel.

Uppförande av nya hägnader

Kvalitetsmål: Delar av Lillängen stängslas med gärdesgård. Se vidare under kap. Generella skötsel- och restaureringsförslag, Hägnader, samt bilaga.

Smedstorps gård

Smedstorps gård ligger ungefär mitt i fastigheten Smedstorp, men i sydöstra delen av den gamla inägomarken. Strax nordväst om tomten strålar gården och ängsmark samman. Härifrån ledde en fägata in mot gården. Gården i Smedstorp består av ett 20-tal byggnader som till största delen är samlade runt en gårdsplan. Denna är på så vis helt kringbyggd. Gårdsplanen är avdelad med ett staket. Närmast bostadshuset ligger ”fine gården” och västerut mot ladugården ligger ”ladugårdsbacken”. Numera är ladugårdsbacken en gräsbevuxen plan, men förr gick vägen in över gårdsplanen. Gödselstacken har legat omedelbart väster om ladugården. Östra delen av tomten är privat trädgård.

Direkt öster om gårdstomten ligger en liten fuktig slåtteryta. Ängen har i senare tid inhägnats med en trögärdesgård. Söder om denna finns odlingsrösen och en numera igenlagd åkeryta. I öster, i kanten mot den skogiga backen, finns grunder efter en smedja och ett brygghus.

Från gården leder en brukningsväg åt sydost, förbi de ekonomibyggnader som tillhör Smedstorp 1:3, och vidare ner till sjön. Längs vägen närmast bebyggelsen finns ett flertal hamlade askar.

Historisk kartanalys

Det område som på 1707 års karta benämns ”byggningstomten” sträcker sig från den plats där gården ligger idag och ca 150 meter åt sydost. Söder och öster om bebyggelsen finns ett långsträckt område med beteckningen ”daal”. Om karttexten har tytts på ett riktigt sätt uppges detta område vara stenig hårdvall. Dagens slåtteryta öster om tomten bör vara en kvarleva från denna tid. En ödeåker är också markerad söder om gården.

Väster om gården uppges en humlegård om 150 stänger, samt några plommonträd ha legat. Tomten var inhägnad med trögärdesgård. Vid vägen i norr är en grind markerad. Denna bör ha legat ungefär vid garaget (där dagens väg gör en skarp sväng). Ytterligare en grind finns längst i söder, där gårdstomten och södra gårdet möts. Den väg som idag leder mot sjön, bör vara rester efter en gammal fägata.

På laga skifteskartan, från 1937-42, framgår gården tydligt med dess byggnader. Även staketet på gårdsplanen är markerat. I övrigt benämns marken som äng. En mindre åkeryta har tagits upp omedelbart sydost om gården. Denna f d åker ingår numera i tomtmark.

Förslag till restaurering och skötsel vid gårdstomten

Smedstorps gård 30

Kvalitetsmål: Öppen ängsmark. Området ingår i Natura 2000 och utgörs av habitatet 6510 – slåtteryngar i låglandet.

Beskrivning: En liten fuktig till blöt slåtteryta. Ängen har bara slagits några få gånger de senaste åren. Björk och al växer i kanterna. På ängen växer bl a smörboll, smörblomma, ängsbrässa och gökblomster (Willner, 1990-91).

Restaurering: Björk och al huggs i kanterna av ängen. Buskar röjs bort. Trägardegården flyttas till historiskt läge.

Skötsel mål: Ängsmarken bevaras och sköts genom årlig fagning och slåtter. Fagningen ska ske då marken är någorlunda torr, vilket kan innebära något senare än på övriga slåttermarker på Smedstorp, eftersom marken är fuktig. Slåttern ska ske med lie eller andra skärande redskap och först i början av augusti. Buskröjning vid behov.

Smedstorps gård 31

Kvalitetsmål: Öppen betesmark, alternativt ängsmark, med hamlad ask, tydliga odlingsrösen och tydligt framträdande husgrunder. Området ingår i Natura 2000 och utgörs av habitatet 6270 – artrika torra-friska låglandsgräsmarker av fennoskandisk typ (SF).

Beskrivning: Området är idag igenväxande med hög markvegetation och buskar. Området används sporadiskt som betesmark. I östra kanten ligger två husgrunder efter en smedja och ett brygghus.

Restaurering: All buskvegetation röjs bort. Viss uthuggning av träd i kanten mot skogsområdet. Odlingsrösen ska röjas fria från igenväxningvegetation. Røj runt husgrunderna så att de blir tydliga i terrängen. Røjning omkring de hamlade askarna i södra delen. Återhamling och nyhamling av ask. Bete införs eller slåtter återupptas.

Skötsel mål: Bete eller slåtter. Vid behov røjning. Återhamling av ask var 3:e-5:e år.

Smedstorps gård 32

Kvalitetsmål: Byggnaderna, som är byggnadsminne, ska vårdas enligt den vårdplan som Östergötlands länsmuseum tagit fram. En särskild skötselplan för gårdsplan och trädgård på Smedstorp ska upprättas för att ge byggnaderna ett kulturhistoriskt riktigt sammanhang.

Beskrivning: se ovan under kap. Byggnadsminnet Smedstorp.

Restaurering: Flera av byggnaderna på Smedstorps dubbelgård är i akut behov av vård. Framför allt är taket på byggnad A2 och A3&4 i akut behov av omläggning. Stommen till A6&B6 har också akuta vårdbehov, liksom stommen till byggnad A7. I övrigt finns akuta underhållsbehov i mindre omfattning på ett antal byggnader. Samtliga tak på uthusen kommer att behöva bytas ut inom en 10-årsperiod. (Östergötlands länsmuseum, 1998). Detaljerad inventering av vårdbehoven finns i den vårdplan som Östergötlands läns museum tagit fram.

Gårdsplanens struktur och dess funktioner, med ”fine gårn” och ”ladugårdsbacken”, ska

framgå tydligt. De restaureringar som genomförs ska bidra till att förtydliga de olika gårdsrummen. Den skillnad som en gång fanns, med en av djur upptrampad och av vagnar uppkörd fägård och trädgårdsdelen närmare huset, framgår inte idag. En första åtgärd är att återupprätta vägen genom ladugårdsbacken på så vis att den används för husbehov. Bord och stolar för turister ska placeras utanför gårdsrummet. Vedhuggning sker fortfarande på ladugårdsbacken. Den vedhög som fanns på ladugårdsbacken vid tiden för detta arbete har, enligt äldre fotomaterial en lång tradition. Det är av stor betydelse att sådant arbete märks i gårdsrummet. Gödselstacken har i långa tider legat omedelbart väster om ladugården och borde återskapas. Liksom de stora halmstackar som förr var placerade vid gården (se bild sid. 5). En humlegård ska anläggas på lämplig plats. För ”fine gårn” och den privata trädgården öster om bostadshuset ska traditionella trädgårdsväxter och disposition av trädgården anges.

Skötsel mål: Enligt vårdplan och förslag i den särskilda skötselplan som föreslås.

Ladugårdsbacken. Foto Nordiska museet, okänt år. ÖLM.

Vägen gick förr över ladugårdsbacken. Foto, G. Lindquist, 1961. ÖLM.

Uppförande av nya hägnader

Gränsen mot den skogiga höjden i öster stänglas med trögärdesgård. Delar av gränsen har redan idag gärdesgård.

Kvalitetsmål: Den lilla ängsmarken (delområde 30) är idag helt inhägnad med trögärdesgård och i det fall delområde 31 ska vara betesmark fortsättningsvis kan gärdesgården vara kvar, trots sitt ohistoriska läge. Om slåtter återupptas i båda delområdena ska gränsen mellan de båda inte ha någon gärdesgård.

Se vidare under kap. Generella skötsel- och restaureringsförslag, Hägnader, samt bilaga.

Hagalund

I norra delen av Smedstorps ägor ligger torpet Hagalund. Torpet finns markerat på häradskartan från 1881, men inte på 1707 års karta. Torpet har tillhört Smedstorp 1:2. Mitt emot Hagalund, på motsatt sida om vägen till Smedstorp, ligger en mindre husgrund. Det är grunden till en backstuga kallad ”Nattmössa”. Vid Hagalund finns några igenlagda åkerytor, som idag är slättermark.

Historisk kartanalys

Hagalund ligger i norra delen av ägorerna i det område som på 1707 års karta benämndes Torstorp. Torstorp uppges vara en ”lijten engparck med hassel någon biörck och ahl bewäxt”. Området hävdades gemensamt med Lidhult och dög inte till något annat än bete uppges det. Vid tiden för häradskartan hade torpet Hagalund byggts på den magra jorden i norr. På laga skifteskartan framgår att det låg tre mindre åkrar vid torpet. På samma karta är backstugan Nattmössa markerad. Backstugan fanns kvar till år 1946.

Förslag till restaurering och skötsel vid Hagalund

Hagalund 33

Kvalitetsmål: Torp omgivet av ängsmark.

Beskrivning: Den timrade stugan är delvis klädd med lockpanel, men liksom gårdsbyggnaderna har stugan aldrig rödfärgats. Taket är klätt med enkupigt tegel. Stugan är i behov av upprustning. Förstukvisten har rasat samman och fönster är trasiga. Tidigare fanns två små uthus på torpets tomt - ett får- och höns- och ett vedskjul. Grunderna till dessa syns fortfarande. Övrig mark inom delområdet utgörs till största delen av numera igenlagda åkerlappar vilka idag brukas som ängsmark. Gränsen i sydväst utgörs av en stenmur. I torpets fruktträdgård finns syrener och fruktträd.

Restaurering: Torpet är i stort behov av restaurering. På tegeltaket måste trasiga pannor bytas ut snarast. Skorstenen måste putsas om och fönster och dörrar målas. Förstukvisten har rasat samman och syllstocken bakom trappbron är i behov av åtgärd (Östergötlands länsmuseum, 1998).

En större ek bakom torpet huggs. Kraftig röjning bland nässlor intill huset. Gynna förnygring av fruktträd. Syrenerna kan tillåtas komma upp. Røj längs stenmuren i söder, för att tydliggöra denna.

Skötsel: Årlig tillsyn och vid behov årlig vård av torpet. Slätter på ängsmarken omkring torpet. Fagning av ängen ska ske i slutet av april eller i början av maj. Slåttern påbörjas tidigast i mitten av juli. Vid slåttern är det mycket viktigt att skärande redskap, som lie eller slätterbalk, används. Det slagna gräset tas bort från ängen efter att ha torkat på plats i 2-3 dagar. Vid behov röjning av igenväxningsvegetation intill torpet.

Hagalund 34

Kvalitetsmål: Öppen ängs- eller betesmark. Tydliga odlingsrösen och tydlig husgrund

Beskrivning: Norra delen av delområdet är öppen slättermark på tidigare åker. I södra delen ligger lämningar efter backstugan Nattmössa, samt flera odlingsrösen. I södra delen växer en del tall, buskar och kraftig markvegetation.

Restaurering: Avverka tallarna. Buskröjning omkring odlingsrösen. Röjning på och invid husgrunden Nattmössa.

Skötsel: Slätter eller bete. Vid behov buskröjning.

Uppförande av nya hägnader

Kvalitetsmål: Stängslas med utgångspunkt från 1942 års karta. Se vidare under kap. Generella skötsel- och restaureringsförslag, Hägnader, samt bilaga.

Utmarken

Öster och söder om inägomarken i Smedstorp tar utmarksskogen vid. Utmarken är kuperad och sluttar i öster mot sjön Driern och i söder mot Kvarnbäcken. Huvuddelen av utmarken är idag bevuxen med barrskog, både tall och gran. I flera områden finns ännu gläntor och glesare partier, som visar att skogsbete förekommit under lång tid. De äldre granarna och tallarna har här kunnat utveckla grovgreniga kronor.

Längs bäcken i söder växer rikligt med ung björk och sly. Ung björk och andra lövträd finns också på en höjdsträcka i nord-sydlig riktning längs Driern. Äldre lövskog förekommer endast mycket sparsamt i utmarken. I nordost, söder och sydväst finns hyggen. Hamlade träd har inte kunnat noteras i skogsområdena, men stora enbuskar förekommer frekvent (Tingvall, 1997).

I de mellersta delarna av skogsområdet ligger två uppodlade åkrar (mossodlingar), vilka idag är betesmark. Även i sydvästra delen av utmarken finns två mindre åkrar ("kallade nerste och övre haglyckerna"), liksom längs vägen i södra delen av utmarken (lilla och stora kvarnlyckan). De fyra sistnämnda åkrarna brukas ännu. Invid vägen i södra delen av utmarken låg förr en stuga kallad Sandstugan. Idag är det endast några syrenbuskage som vittnar om stugans plats.

I södra delen av utmarken finns ett gravfält (RAÄ 21), vilket utgörs av 11 gravar - 3 runda stensättningar, 1 närmast oval och 7 resta stenar (varav 5 är omkullfallna). Ca 200 meter sydväst om gravfältet finns en terrass, vilken kan härröra från en järnåldersbosättning. I utmarken finns också en mycket stor mängd odlingsrösen och fossil åkermark, vilka till stor del kan härröra från en eller flera medeltida bosättningar på Smedstorp (Larsson, 1998).

Vid bäcken, på gränsen till Målens ägor, finns lämningar efter en kvarnanläggning (RAÄ 31).

Historisk kartanalys

På 1707 års karta kallas den södra delen av Smedstorps utmark för Kvarnhagen och uppges kunna föda 6-7 kor. Hagen sägs vid något tillfälle ha blivit till stor del "afswediad" och därefter huvudsakligen beväxt med "buskassie" av björk, tall och gran. Utmarkens västra område uppges till stora delar vara "avfältt". Här finns också en ödeåker markerad. Det var inte ovanligt att man svedjade och tog upp tillfälliga åkerytor på utmarken, som komplement till den fasta åkern på inägorna.

Den östra delen av utmarken sträcker sig ner mot sjön Driern. Området är kuperat och här är "jordbackar" och "tahlbackar" markerade. Ett kuperat parti utmed sjön kallades Sjöåsa. Utmed Ållabäcken (Kvarnbäcken) finns en del sankmarker, bl a ett stycke kallat "Bråtlandskärret" som gav 5 lass hö. Sydväst om södra gårdet låg ett "kiär med alhe och biörk". Kärret har senare odlats upp och är idag betesmark. Sammanfattningsvis framgår av 1700-talskartan att utmarken bör ha varit betydligt mera öppen, jämfört med idag.

På häradskartan från 1881 är utmarken i öster markerad med barrskog, men i sydväst finns en del lövskogsmarkeringar. De tidigare omtalade åkrarna i utmarken har nu tillkommit. Längs Kvarnbäcken i söder finns en ängsmark markerad. Vägen löper i stort i dagens sträckning. I söder gick enligt uppgift vägen närmare kvarnen.

Laga skifteskartan från 1937-42 ger i stort sett samma bild av utmarken som häradskartan. En sågplan har tillkommit vid bäcken, väster om vägen. Den tidigare ängsmarken längs bäcken har vuxit igen och markeras nu som skogsmark. I söder är ett par större "betesängar" markerade.

Förslag till restaurering och skötsel av utmarken

Utmarken 35

Kvalitetsmål: Öppen betesmark med väl röjda och framträdande gravar. Området ingår i Natura 2000 och utgörs av habitatet 6270 – artrika torra-friska låglandsgräsmarker av fennoskandisk typ (SF).

Beskrivning: Delområdet är idag igenväxande. I södra delen ligger gravfältet RAÄ 21 med 11 gravar. På gravfältet växer glest med tallar, samt hög markvegetation. Norra delen av delområdet är en mindre höjd, beväxt med lövträd. Även denna del är igenväxande.

Restaurering: Avverka alla tallar inom gravfältet. Røj gravfältet fritt från buskar. Hugg ut bland träd i övriga delar av delområdet, för att skapa öppenhet. Røj buskar. Täckningsgraden av träd- och buskskikt bör efter färdig røjning inte vara högre än 30 %. Gravfältet ska dock vara helt öppet. Bete införs i hela området. Området stängslas med mobilt elstängsel.

Skötsel mål: Bete. Vid behov røjning.

Utmarken 36

Kvalitetsmål: Kvarnlämningen och området kring kvarnen och den forsande delen av bäcken ska vara fri från träd, sly och hög markvegetation.

Beskrivning: Vid bäcken ligger lämningar efter den hjulkvarn som uppfördes här 1865. Stengrunderna och området däromkring, är idag kraftigt igenväxt av sly och hög markvegetation (rikligt med nässlor). Ett stycke öster om kvarnlämningen finns hålldammar, i den annars slingrande och forsande lilla bäcken.

Restaurering: I inledningskedet ska området röjas fritt från sly och hög markvegetation. Trädskiktet ska glesas ut runt kvarnen och bäcken. För att hålla marken öppen bör bete införas. Alternativt krävs återkommande røjning i området. Om bete införas ska området stängslas med mobilt elstängsel.

Skötsel mål: Røjning. Bete.

Utmarken 37 a-d

Kvalitetsmål: Brukad åker.

Beskrivning: Brukade små åkerytor i utmarken. Åkermarken har tagits upp under 1800-talet. De har tidigare varit inhägnade med trögärdesgårdar. Vid åkern 37c, intill vägen, fanns förr en liten stuga kallad "Sandstugan". Vid platsen för torpet växer syrenbuskar.

Restaurering: Eventuell röjning längs kanter för att odlingssten ska vara tydligt framträdande. Åkrarna inhägnas med trögärdesgårdar.

Skötsel mål: Åkermarken ska hålls öppen genom odling. Denna åker omfattas inte av det tidigare nämnda tresädssystemet.

Utmarken 38 a-b

Kvalitetsmål: Öppen betesmark

Beskrivning: F d åkermark (mossodling) som numera är betesmark. På grund av otillräckligt betestryck finns idag kraftig markvegetation.

Restaurering: Ev röjning och bekämpning av nässlor och annan igenväxningsvegetation (röjsnöre).

Skötsel mål: Bete

Utmarken 39

Kvalitetsmål: Varierad barrskog med gamla och unga barrträd samt förekomst av hasselbuketter. Framträdande odlingsrösen och röjda ytor.

Beskrivning: Varierad barrskog, dock främst gran samt relativt rikligt med hasselbuketter. I området finns rikligt med odlingsrösen och röjda ytor. Floran utgörs bl a av bergslok, skogsbingel, ormbär och tibast (Tingvall, 1997).

Restaurering: -

Skötsel mål: Normal skoglig skötsel. Framtida avverkningar ska ske i samråd med förvaltaren. Avverkning ska prioriteras på och invid odlingsrösen och på tidigare röjda ytor.

Utmarken 40

Kvalitetsmål: Varierad barrskog.

Beskrivning: Varierad barrskog. Visst inslag av äldre träd. Enstaka odlingsrösen förekommer. Ordinär flora (Tingvall, 1997).

Restaurering: -

Skötsel mål: Normal skoglig skötsel. Framtida avverkningar ska ske i samråd med förvaltaren. Avverkning ska prioriteras på och invid odlingsrösen och på tidigare röjda ytor.

Utmarken 41

Kvalitetsmål: Framträdande odlingsrösen och röjda ytor i skogsmark. Utmarksbete.

Beskrivning: Grandominerad barrskog. Rikligt med odlingsrösen och röjda ytor. Floran är ordinär. Öster om de båda åkerlyckorna finns ett flertal gamla och grovkorniga granar. Här dominera florans av harsyra, springkorn och skogsbingel. (Tingvall, 1997).

Restaurering: -

Skötsel mål: Normal skoglig skötsel. Framtida avverkningar ska ske i samråd med förvaltaren. Avverkning ska prioriteras på och invid odlingsrösen och på tidigare röjda ytor.

Utmarken 42

Kvalitetsmål: Ängsmark.

Beskrivning: F d ängsmark som nu är ett långsträckt lövskogsområde längs Kvarnbäcken samt biflöden. Området har en lång historia som ängsmark, men har sedan hävden upphörde under 1900-talet utvecklat vissa skogliga värden (Tingvall, 1997). Marken är fuktig-blöt och översilas på våren. Träden är till största delen jämnåriga. Klibbal dominerar tillsammans med björk och enstaka gran. Ett flertal välutvecklade socklar förekommer samt enstaka liggande och stående, döda trädstammar. Floran varierar beroende på fuktighetsgrad med älggräs, högvuxna starr, maj- och hultbräken samt relativt rikligt med springkorn. På de mer torra partierna täcker skogsbingel marken. (Beskrivning ur Tingvall, 1997).

Restaurering: Mål och metod för restaurering upprättas genom särskilt åtgärdsprogram inför restaureringens början.

Skötsel mål: Då restaureringen är slutförd - slätter.

Utmarken 43

Kvalitetsmål: Talldominerad skog med stor andel gamla träd och frekvent förekomst av död ved (Tingvall, 1997).

Beskrivning: Bitvis hårt gallrad barrskog med enstaka kvarvarande äldre tallar. För övrigt yngre björk och gran. Ordinär flora. (Tingvall, 1997)

Restaurering: -

Skötsel mål: Normal skoglig skötsel. Framtida avverkningar ska ske i samråd med förvaltaren.

Utmarken 44

Kvalitetsmål: Framträdande odlingsrösen och röjda ytor i skogsmark.

Beskrivning: Kraftigt gallrad barrskog. I norra delen finns odlingsrösen och röjda ytor. Omfattande körskador.

Restaurering: Restaurering av körskador.

Skötsel mål: Normal skoglig skötsel. Framtida avverkningar ska ske i samråd med förvaltaren.

Utmarken 45 - övrig mark

Kvalitetsmål: Natur- och kulturvårdsanpassat skogsbruk.

Beskrivning: Förutom de under ovan nämnda områdena (delområden 35-41) utgörs utmarken av avverkade områden, igenväxande områden med sly av björk, asp m.m

Restaurering: Svedjor kan med fördel tas upp i de södra delarna av utmarksområdet.

Skötsel mål: Normal skoglig skötsel. Gallring och avverkningar ska ske i samråd med förvaltaren.

Uppförande av nya hägnader

Kvalitetsmål: Gärdesgårdar ska sättas upp kring de små åkerytorna 37 a-d i enlighet med laga skifteskartan från 1942.

Sammanfattning och prioritering

Smedstorps ägor har delats in i 44 olika delområden. För varje delområde anges en målsättning för restaurering och skötsel, förslag på restaurering samt vad den årliga skötseln kommer att bestå av. Nedan presenteras en sammanfattning i tabellform, där prioritet och ansvarsfördelning föreslås för dels restaureringarna, dels den årliga skötseln.

Delområde	Restaurering	Prioritet	Årlig skötsel	Prioritet
Norra gårdet 1	Röjning, nyhamling	1	Åkerbruk	1
Norra gårdet 2	Avverkning av träd och buskar	3	Bete	3
Norra gårdet 3	Avverkning av träd och buskar	2	Bete	2
Norra gårdet 4	Röjning	1	Bete/slätter	1
Lundängen 5A	Gallring av träd och buskar Åter- och nyhamling av ask	3	Bete	1
Lundängen 5B	Avverkning av träd och buskar	2	Slätter/ Bete	2 1
Östra gårdet 6	Röjning, åter- och nyhamling	1	Åkerbruk	1
Östra gårdet 7	Röjning	1	Åkerbruk	1
Östra gårdet 8	Röjning, nyhamling	2	Slätter/bete	2
Östra gårdet 9	Röjning	1	Slätter	1
Östra gårdet 10	Gallring av träd och buskar	2	Bete	2
Östra gårdet 11	Gallring av träd, röjning	1	Bete	1
Östra gårdet 12	Röjning, anläggande av P-plats	1	Ladugårdsplan	1
Östra gårdet 13	–		Slätter av vägrenar	1
Södra gårdet 14	Röjning	1	Åkerbruk	1
Södra gårdet 15	Röjning	1	Slätter	1
Södra gårdet 16	Röjning, gallring av trädbestånd nyhamling	1	Slätter	2
Södra gårdet 17	Avverkning av tall röjning	2 1	Slätter	1
Södra gårdet 18	Viss gallring av träd, nyhamling, röjning	2	Bete	1

Delområde	Restaurering	Prioritet	Årlig skötsel	Prioritet
Södra gårdet 19	Ev röjning längs åkerkanter	2	Åkerbruk	1
Södra gårdet 20	Röjning längs åkerkanter	2	Åkerbruk	1
Södra gårdet 21	–		Ladugårdsplan	
Södra gårdet 23	Röjning av sly längs brukningsväg. Åternyhamling	2	slåtter av vägrenar	2
Lillängen 24	Röjning	1	Åkerbruk	1
Lillängen 25	Röjning i vä delen, samt gallring av träd, åter-och nyhaml	1	Slåtter	1
Lillängen 26	Röjning i ö delen Anlägga kålodling	2 2	Kålodling	2
Lillängen 27	Röjning, viss gallring av träd	1	Bete	1
Lillängen 28	Gallring av träd, röjning	2	Bete	2
Lillängen 29	Röjning,	3	Normal skoglig skötsel	1
Smedstorps gård 30	Buskröjning, viss gallring av trädbestånd	1	Slåtter	1
Smedstorps gård 31	Buskröjning, viss gallring av trädbestånd, åternyhamling	1	Bete eller slåtter	1
Smedstorps gård 32	Enligt byggnadsminnets vårdplan, särskild skötselplan för trädgård och gårdsplan tas fram	1	Enligt vårdplan	1
Hagalund 33	Viss röjning	2	Slåtter	1
	Restaurering av byggnad	1	Vård enl vårdplan	1
Hagalund 34	Avverkning av tall, buskröjning	1	Slåtter/bete	1
Utmarken 35	Avverkning av tall, buskröjning	1	Bete, röjning	1
Utmarken 36	Röjning av sly och hög markvegetation, viss gallring av trädbestånd	3	Bete, röjning	3
Utmarken 37a-d	Ev röjning längs åkerkanter	1	Åkerbruk	1

Delområde	Restaurering	Prioritet	Årlig skötsel	Prioritet
Utmarken 38a-b	Röjning	2	Bete, röjning	2
Utmarken 39			Normal skoglig skötsel	1
Utmarken 40		3	Som ovan	1
Utmarken 41	–		Som ovan	1
Utmarken 42	Restaurering av ängsmark	3	Slätter	3
Utmarken 43	–		Normal skoglig skötsel	1
Utmarken 44	Restaurering av körskador	1	Som ovan	1
Utmarken 45	–		Som ovan	1
Övrigt	Uppförande av trädgårdesgårdar	Enligt bif. karta	Tillsyn och underhåll	1

Finansiering

Finansiering av restaureringsåtgärderna ska till största delen ske med statligt vårdanslag. För den årliga skötseln ska merparten finansieras med miljöstöd. I de fall skötselmålen står i konflikt med dessa, måste ersättning utgå till brukaren istället för miljöstöd. Dessa ställningstagande ska göras av förvaltaren i samarbete med brukaren, då det nya svenska miljöprogrammet är fastlagt. Områden som kan beröras är t ex nyröjda betesmarker (där miljöstöd kanske blir aktuellt först efter 5-10 år) åkermarken (om vall ska alternera mellan åkrarna), träd som ska hamlas på platser där kulturmiljöstöd ej utgår och trädgårdesgårdar (som idag ger poäng, men enligt skötselplanen planeras att flyttas till historiska lägen). Å andra sidan kommer en utökning av slätterarealen att ge utökade miljöstöd.

Utökningen av betesmarken är naturligtvis beroende av tillgången på betesdjur. Brukaren anser sig i dagsläget ha svårt att utöka sin djurbesättning, då ladugårdarna är omoderna. I dag finns ett 30-tal får och samt en mindre besättning köttboskap på gården.

Prioritering för restaureringar och den årliga skötseln anges i tabellen nedan. De olika skötselområdena har prioriterats i tre olika klasser, där 1 har högsta prioritet, 2 har en mycket hög prioritet och 3 en hög prioritet. Högsta prioritet har de skötselåtgärder som ska genomföras för att uppnå en miniminivå på skötseln.

Friluftsliv och turism

Övergripande mål

Kulturreseptatet Smedstorp ska bidra till att öka kunskapen och förståelsen om det äldre odlingslandskapet och de förhållanden som rådde före den agrara revolutionen. De förändringar som skett under 18- och 1900-tal ska också tydliggöras - torpet Hagalund, potatisåkrar strax utanför den gamla inägomarken, små åkerlyckor i utmarken och så vidare.

Byggnaderna och det omgivande odlingslandskapet utgör ett pedagogiskt sammanhang som är ovanligt och som har stora utvecklingsmöjligheter. Östergötlands länsmuseum äger byggnadsminnet Smedstorp och torpet Hagalund. De ansvarar också för den museala delen av aktiviteterna på Smedstorp (tillsammans med fam Carlsson). Som ett komplement till att odlingslandskapet vårdas och restaureras i enlighet med äldre kartor bör också Smedstorps gård levandegöras. I skötselplanen har föreslagits att en särskild skötselplan för gårdsplanen och trädgården tas fram. Där ska förslag på att anlägga en humlegård, lämpliga trädgårdsväxter och gårdsplanens utseende utredas. Kontrasterna mellan ladugårdsbacken och fine gårn bör tydliggöras.

Information

För att öka förståelsen och tillgängligheten av Smedstorp ska informationsmaterial utarbetas. Med hjälp av foldrar med kartblad, ska besökaren kunna orientera sig i kulturreseptatet.

För att besökare ska hitta till Smedstorp finns redan idag en skylt längs väg 134 mellan Kisa och Österbymo. Däremot kan en eller ett par mindre skyltar placeras längs den efterföljande grusvägen in mot Smedstorp.

Anläggningar

Idag finns inga anvisade parkeringsplatser i området. De flesta besökare ställer sina bilar i anslutning till byggnadsminnet, vilket är störande för upplevelsen av gården. En parkeringsplats ska iordningsställas i delområde 12, i anslutning till ladugårdsplanen. Några parkeringsplatser ska om möjligt anläggas också i områdets utkant.

Allmän toalett finns vid garaget på Smedstorp 1:2. Ydre kommun ansvarar för tömning och städning av toaletten.

Restriktioner

Besökare i kulturreseptatet får inte medföra förstörelse eller slitage på de kultur- och naturvärden som finns i Smedstorp. Det är därför viktigt att besökare styrs mot särskilt anvisade och skyltade stigar.

För de besökande gäller att odlad åker ej får beträdas, inte heller oslagen äng eller vall. Hänsyn ska tas till betande djur. Hundar måste hållas kopplade och ska ej medföras i betesmarken. Man får ej tälta eller göra upp eld inom kulturresevatet. En särskild anvisning om detta kan vara på sin plats där östgötaleden kommer in på ägorna. Man får inte heller plocka eller gräva upp växter. Hänsyn ska också tas till att Smedstorps gård är privatbostad.

Förvaltning

Förvaltningen av Smedstorp ska ske genom en av Länsstyrelsen utsedd förvaltare i samråd med ett skötselråd. I skötselrådet ska ingå representanter för vardera Östergötlands länsmuseum, Länsstyrelsens kulturmiljöenhet, Länsstyrelsens miljövårdsenhet samt förvaltaren. Skötselrådet ska sammanträffas årligen och sammankallande är förvaltaren.

Dokumentation

Vid restaureringsinsatser ska anteckningar göras om utförda åtgärder (år och månad för åtgärdernas utförande, dess kostnader samt finansiering). För detta ansvarar förvaltaren. Uppföljning av skötselmålen ska utföras av förvaltaren.

Inom delområdena 3, 5A, 5B, 9, 17, 25 och 30 finns fasta provrutur och linjer utlagda 1990. Här har kärllväxtflora dokumenterats på ett sådant sätt att det skall vara möjligt att följa förändringarna i floran (Willner, 1990-91). En uppföljning bör göras år 2000.

Finansiering

Finansiering redovisas ej i skötselplanen utan specificeras i årliga arbetsplaner.

Uppföljning av kostnader

Redovisning av kostnader görs årligen av den som enligt avtal ansvarar för skötseln. Avrapportering ska ske årligen till Länsstyrelsen.

Revidering av skötselplanen

Skötselplanen ska ses över vart tionde år eller när förvaltaren eller skötselrådet så anser.

Litteratur och andra källor

Ekstam Urban/Forshed Nils, 1996. Äldre fodermarker. Naturvårdsverket.

Erixon Sigurd. 1956-57. Kulturreseptatet Smedstorp. Meddelanden från Östergötlands Fornminnes- och Museiförening 1957-57.

Jordbruksverket. 1998. Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvärden.

Larsson Lars Z. 1998. Smedstorps dubbelgård. Arkeologisk utredning, etapp 1. Rapport UV Linköping 1998:53.

Lindahl Anders. 1980. Smedstorp - en dubbelgård i Norra Vi. Östergötlands läns museum.

Lindqvist Gunnar, m.fl. 1988. Bygatan. Östergötlands läns museum.

Lundblad Suzanne. 1998. Smedstorps dubbelgård. Vårdplan. Östergötlands läns museum. Otryckt rapport.

Lyrhed Tor-Björn. 1993. Smedstorps dubbelgård. Unik 1700-talsgård i Norra Vi. Östergötlands läns museum.

Lindkvist Maria. 1989. Skötselplan för Smedstorps by. Otryckt rapport.

Riksantikvarieämbetet. 1996. Odlingslandskapet - en lång markanvändnings historia.

Stewénus Jonna. 1984. Dubbelgården Smedstorp. Östergötlands byggnadsminnen - vägvisare till 65 byggnadsmiljöer. Sid 154-157.

Samt diverse handlingar i Östergötlands läns museums arkiv

Inventeringar

Länsstyrelsen. Ängs- och hagmarksinventeringen.

Riksantikvarieämbetets fornminnesinventering, Norra Vi socken. 1980-81.

Tingwall A. 1997. Naturinventering av skogsmarken vid Smedstorps dubbelgård. Otryckt rapport.

Willner, A-K. 1990-91. Botanisk inventering på Smedstorps by. Otryckt rapport.

Akter i Lantmäterienheten

Norra Vi sn. Akt 5. Smedstorp år 1707. Lantmäteriet i Linköping.

Norra Vi sn. Akt 140. Smedstorp Laga skifte år 1937-42. Lantmäteriet i Linköping

Norra Vi sn. Akt D74-32.1. Smedstorp, år 1707. Lantmäteriet i Gävle

Häradskartan för Ydre härad, år 1881.

Ekonomiska kartan, blad 7F 4f Driern (075 45) från år 1948 och 1980.

Administrativa uppgifter om kulturreseptatet

Fastighet: Vi-Smedstorp 1:2, 1:3, 1:5 och 1:6

Socken: Norra Vi

Kommun: Ydre

Läge: Ca 13 km SV Kisa och ca 7 km N Norra Vi

Ekonomisk karta: 7f 4f Drien (075 45)

Areal: 89,0674 ha (varav 13,228 ha vatten)

Internationella åtaganden: Natura 2000 (se bilaga)

Markägare: Smedstorp 1:2, Görgen Carlsson. (41,5894 ha, varav 7,9180 ha vatten)

Smedstorp 1:3, Jan-Ola Carlsson (40,7920 varav 5,3100 ha vatten)

Smedstorp 1:5, Östergötlands läns museum (5767 m²)

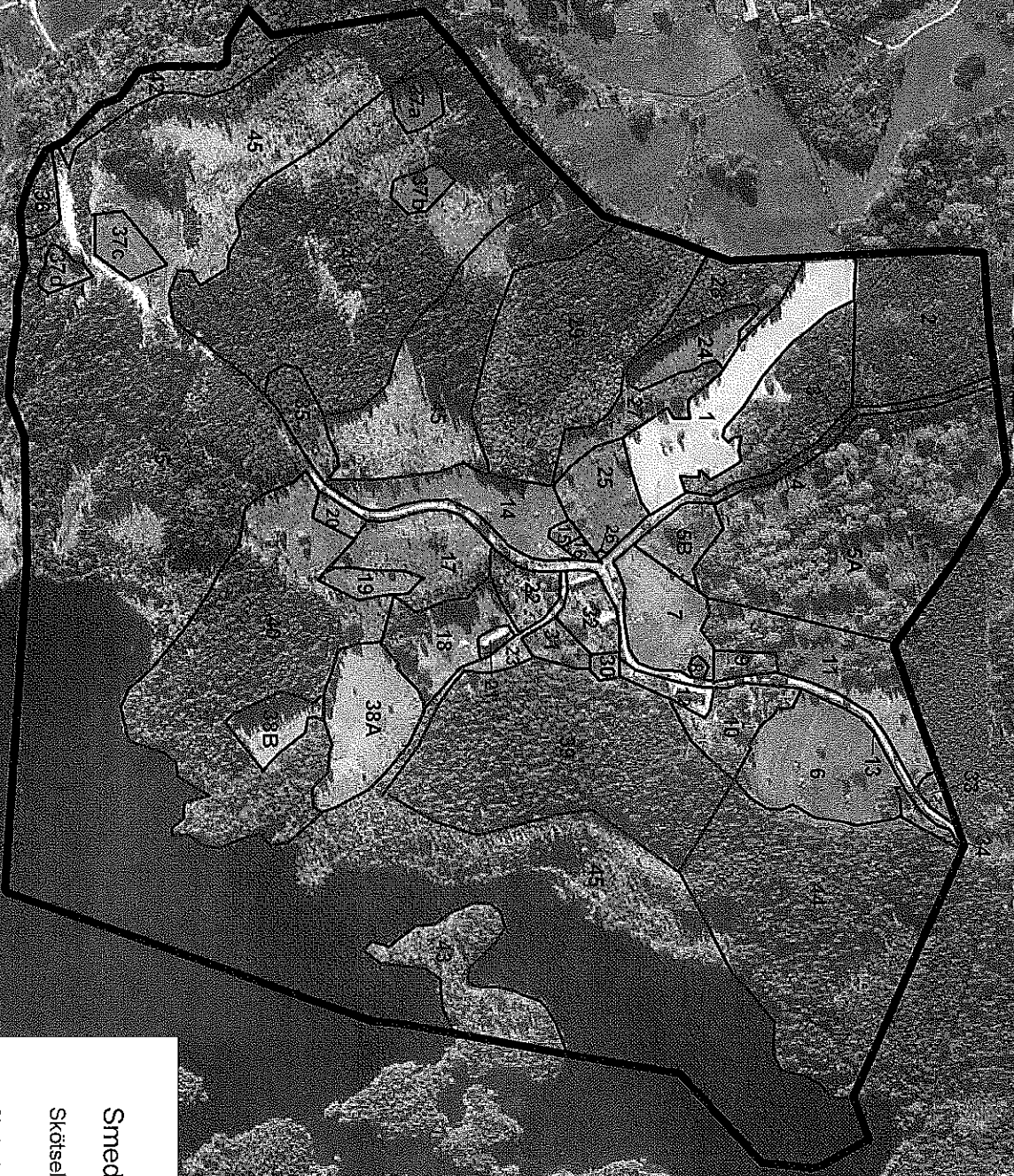
Smedstorp 1:6, Östergötlands läns museum (919 m²)

Brukare: Görgen Carlsson

Byggnadsminne: Smedstorp 1:5

Ledningsrättsåtgärd: Starkström för Åtvidaberg Rotorp 2:1. Ledningshavare Forsaströms Kraftaktiebolag.

Lst dnr: 223-7369-99

Smedstorps kulturresevat

Skötselområde 1 - 45

Skala 1:5 000

Lst dnr: 223-7369-99

